

NIEUWSBRIEF NO. 52

Januari 2017

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe
www.wfdrenthe.nl

Voorzitter/Districtscoördinator
Ben Hoentjen
tel. 06-40363682 / 050-4061990
benhoentjen@kpnmail.nl

Secretariaat/DC teamlid
Els Heijman
tel. 06-10418115 / 050-4092836
wfdrenthe@gmail.com

In deze Nieuwsbrief

blz

Van de redactie.....	1
Uit het WFD-bestuur.....	2
Overleving hoog op succesvolle inzaailocaties van de Stengelloze sleutelbloem	3
Nieuwe Natuurbeschermingswet vanaf 1 januari 2017 van kracht.....	5
Drentse schraalhanzen in de knel	8
Hou de WATERCRASSULA buiten boord!	13
Kleine schorseneer krijgt versterking.....	16
Bijzondere vondsten op Drentse begraafplaatsen, blijvertjes?	17
Nieuwe varens in Drenthe in bossen op voormalige landbouwgrond	21
Zwartblauwe rapunzel – hoe staat het er mee?.....	26
Opnieuw op zoek naar de Wilde narcis.....	30
Planten inventariseren met de smartphone!	32
Bentepollen: bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2016	33
Het Nieuwe Strepen-2017: reservering loopt als een speer!.....	39
Lauwersmeerkamp - vrijdag 25 augustus t/m zondag 27 augustus 2017.	40
Excursies WFD in 2017.....	41
Excursieprogramma FLORON district Groningen	42
WFD medewerkersbijeenkomst	43

Van de redactie

Annie Vos, Els Heijman en Ben Hoentjen

Al eind november waren we tot de conclusie gekomen dat het niet zou lukken alle bijdragen voor deze nieuwsbrief vóór de kerst bij Bert Blok te krijgen om er weer een mooie editie van te maken. Dus hebben we ons wat meer tijd gegund om de vele activiteiten en resultaten van het veldwerk in 2016 in woorden en mooie foto's te vangen.

Wie deze nieuwsbrief doorbladert of, waarschijnlijker, doorscrollt, zal niet aan de indruk kunnen ontkomen dat we met zijn allen ook in veldseizoen 2016 weer bepaald niet stil hebben gezeten. Dat leverde in de eerste plaats een heleboel gegevens op die tegenwoordig bijna allemaal direct op Verspreidingsatlas, vaak ook via de onvolprezen 'app' van René Bult, worden ingevoerd en daar te bekijken zijn. Daar zaten natuurlijk ook flink wat bijzondere vondsten tussen, waarvan we er een paar hebben uitgelicht in onze vaste rubriek Bentepollen. Een deel van die bijzondere, en ook vaak nieuwe, soorten doen op verschillende manieren op Drentse kerkhoven hun intrede in Drenthe, zoals blijkt uit het artikel van Guus de Vries.

De uitzaai van Zwartblauwe rapunzelzaden ter versterking van vijf kleine en geïsoleerd gelegen populaties heeft in 2016 op alle locaties kiemplanten opgeleverd. Het voortgangsverslag over het herstelplan voor de Stengelloze sleutelbloem geeft hoop dat op verschillende inzaaiplaatsen misschien al wel dit voorjaar bloeiende (nieuwe) planten te bewonderen zijn. Of dat over een paar

jaar ook op de uitzaaiplaatsen van de Kleine schorseneer het geval zal zijn? Het zou een mooie beloning zijn voor de inzet van alle betrokkenen bij dit letterlijke reddingsplan.

De grote veranderingen in de Nederlandse natuurwetgeving en de ingrijpende consequenties voor nogal wat juweeltjes van onze flora konden natuurlijk niet onbesproken blijven. Dat geldt ook voor de zorgwekkende achteruitgang van vooral de schrale soorten in het boerenland. Hopelijk kunnen we met het nieuwe project 'Mijn berm bloeit!' het tij (een beetje) keren.

Gewapend met de kennis opgedaan tijdens de zeer geslaagde varen cursus, herfst 2016, zijn diverse deelnemers deze winter in wat oudere sparrenbosjes op voormalige landbouwgrond gedoken en kwamen er met voor Drenthe spectaculaire vondsten van nieuwe varens weer uit. Joop Verburg doet er verslag van.

Natuurlijk houden we in 2017 ook weer een aantal excursies, zelfs een hele vroege, op de fiets door een deel van het stroomdal van de Drentsche Aa, op zoek naar Wilde narcis. Uiteraard kunt u ook mee met de excursies van Floron district Groningen. Ook warm aanbevolen: het Floron-kampje in het Lauwersmeer, eind augustus.

Maar we beginnen het nieuwe veldseizoen natuurlijk weer met de WFD-medewerkersdag, op 25 februari in Zuidlaren. Dit keer staan we ook stil bij het 35 jaar bestaan van de WFD en vieren dat met de uitreiking van de Drentse floraprijs 2017.

Tenslotte, mede namens het WFD-bestuur nog een goed en gezond 2016 toegewenst en veel bijzondere floramomenten in het veld.

Graag tot ziens in Zuidlaren op 25 februari op de 14e WFD-medewerkersdag!

Uit het WFD-bestuur

Ben Hoentjen

Eind januari 2017 is het 35 jaar geleden, dat in het voormalige Gymnasium in Assen, toen het onderkomen van Staatsbosbeheer Drenthe (ja, dat bestond toen nog) de oprichtingsbijeenkomst van de WFD plaats vond. Dat zevende lustrum gaan we vieren op de medewerkersbijeenkomst in Zuidlaren op 25 februari. Het leek ons een goede aanleiding toch ook weer de Drentse floraprijs uit te reiken, hoewel we nog vorig jaar Hester Heinemeijer daarmee in het zonnetje zetten voor haar belangrijke bijdrage aan de kennis over en de bescherming van de Drentse flora en de Drentse natuur in het algemeen. Tevens nemen we dan afscheid van een van de laatste bestuursleden die er vanaf het prille begin bij waren. Jan van Ginkel heeft ons eind vorig jaar laten weten te willen stoppen, omdat hij naar zijn mening door zijn fysieke situatie te weinig meer kan bijdragen. Op deze plek willen we Jan alvast hartelijk danken voor zijn jarenlange betrokkenheid bij het werk van de WFD.

Omdat de aangevraagde Groen&Doen subsidie voorjaar 2016 toch nog werd toegekend kon de cursus 'Varens herkennen' afgelopen herfst alsnog doorgaan. Dankzij de grote kunde, veldervaring en het enthousiasme van cursusleider Bart Hendriks en mede-excursieleider Maarten Perdeck hebben de ruim 20 deelnemers op twee zeer geslaagde cursusedagen de Drentse varenflora beter leren kennen en bovendien kennis gemaakt met enkele bijzondere nieuwe soorten. Hoe aanstekelijk het deelnemen aan deze cursus heeft gewerkt blijkt wel uit het artikel van Joop Verburg in deze nieuwsbrief en de vele recente Drentse meldingen van bijzondere varens op Waarneming.nl.

Welke Geschubde mannetjesvaren hebben we hier? Excursie Varencursus Veenhuizen 22 oktober 2016. (Foto: Els Heijman).

Voor de inleidende bijeenkomst op 8 oktober stelde het Staatsbosbeheer het voormalige bezoekerscentrum in Lhee gratis beschikbaar, wat we uiteraard zeer gewaardeerd hebben.

Tenslotte, eind 2016 kregen we positief nieuws uit het provinciehuis: ook voor 2017 krijgen we weer een waarderingssubsidie van 1000 euro. Het is een beloning voor ieders bijdrage aan het verzamelen van gegevens over de wilde flora van Drenthe in de afgelopen jaren.

Overleving hoog op succesvolle inzaailocaties van de Stengelloze sleutelbloem

Sheila Luijten (Science4Nature) en Annie Vos (WFD)

In de laatste nieuwsbrief (2015/51) hebben we verslag gedaan van het eerste jaar (uitzaai eind 2014) van de herintroductie van de Stengelloze sleutelbloem in het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa. Hierin meldden wij dat op vijf van de 10 uitzaailocaties de kieming en vestiging hoog was (200 – 1000 planten per inzaailocatie), net als de overleving (gemiddeld 60%). In het voorjaar van 2016 zijn deze succesvolle locaties weer bezocht. De overleving op drie van de vijf locaties was wederom hoog en varieerde van 60% in deellocatie Gasteren 3 (SBB), 70% in locatie Anderen 2 (particulier) en 100% in deellocatie Anderen 3 (SBB). Op inzaailocatie Gasteren 3 blijven de planten kleiner dan bij de deellocatie bij Anderen. Dit komt mogelijk door een wijziging in het beheer. De uitzaailocatie, op een oude wal met eiken, werd eerst extensief begraasd door runderen, maar verruigde nadat de dieren (tijdelijk?) waren weggehaald. Concurrentie met grassen is op deze locatie daardoor veel hoger dan op de twee locaties bij Anderen. Herintroductie op de twee andere locaties (Loon en Schieven) blijkt toch minder succesvol dan gedacht. Hier vindt toch meer verstoring plaats, enerzijds door betreding door wandelaars (locatie bij Loon), anderzijds door veranderingen in de waterlopen in het gebied waardoor inzaaiplaatsen deels lang onder water staan (Schieven). De overleving was op deze locaties lager, gemiddeld 35% in 2015. Op de uitzaailocatie bij Loon werd nog wel kieming van enkele zaden waargenomen. Kennelijk zijn sommige zaden na twee jaar nog kiemkrachtig en het zou dus kunnen dat deze "nakieming" op andere locaties ook nog plaats gaat vinden.

In de nieuwsbrief van 2015/51 uitten we de hoop dat er misschien al bloei zou zijn. Tot onze grote verrassing en blijdschap stond er inderdaad één Stengelloze sleutelbloem in bloei bij Anderen 2, en dat al een jaar na uitzaai eind 2014.

Jonge Stengelloze sleutelbloemen bij Anderen 3 samen met bloeiend Hondsdraf (herinintroductie eind 2014). (Foto: Sheila Luijten)

Bloeiende Stengelloze sleutelbloem bij Gasteren op een van de testlocaties uit 2012. (Foto: Annie Vos)

Bloeiende Stengelloze sleutelbloem bij Anderen 2 (herintroductie eind 2014). (Foto: Sheila Luijten)

Ook op een aantal andere plekken stonden al nieuwe Stengelloze sleutelbloemen in bloei. Dit zijn planten afkomstig van het in 2012 gestarte zaai-experiment ter voorbereiding van de uiteindelijke herintroducties in 2014. Welnu, op enkele testlocaties is in 2015 een aantal planten tot bloei gekomen (Anderen 1) en een bloeiend exemplaar in 2016 met vier uitgebloeide bloemen en nog een bloemknop (Gasteren 4).

Opvallend was wel dat de bloeiende planten van hetzelfde bloemtype waren, namelijk kortstijlig (thrum, stempel onderin de kroonbuis en de helmhokjes bovenin). Dit kan natuurlijk toeval zijn, maar dat zal het voorjaar van 2017 moeten uitwijzen. We zullen dan een vierde monitoringronde uitvoeren waarbij alle inzaailocaties bezocht zullen worden, zodat een duidelijk beeld ontstaat van het succes van de herintroducties.

Nieuwe Natuurbeschermingswet vanaf 1 januari 2017 van kracht.

Ben Hoentjen

Het zal weinigen ontgaan zijn dat op 1 januari 2017 de nieuwe Natuurbeschermingswet in werking is getreden. Daarmee is de Flora- en faunawet uit 2002 komen te vervallen en helaas ook de wettelijke bescherming van een groot aantal planten- en diersoorten.

Beperken we ons tot de flora, dan geldt dat bijvoorbeeld voor vrijwel alle orchideeënsoorten en muurplanten. Van de lijst van 76 in de nieuwe wet beschermde plantensoorten, vrijwel allemaal in Nederland uiterst zeldzaam en gebonden aan zeer specifieke milieus, komen er 10 nu nog in Drenthe voor. Van twee soorten is onduidelijk of ze nog op de laatst bekende groeiplaats aanwezig zijn (Stofzaad en Veenbloembies). Van acht is het voorkomen vóór 1950 bekend (tabel 1).

soortnr	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	in Drenthe?	Eco	Rode Lijst 2012
74	<i>Aphanes arvensis</i>	Grote leeuwenklauw	ja	1b	Thans niet bedreigd
396	<i>Consolida regalis</i>	Wilde ridderspoor	ja	1b	Ernstig bedreigd
94	<i>Arnoseris minima</i>	Korensla	ja	1c	Bedreigd
737	<i>Lilium bulbiferum</i> subsp. <i>croceum</i>	Roggelelie	ja	1c	Ernstig bedreigd
1649	<i>Alchemilla subcrenata</i>	Geplooid vrouwenmantel	ja	5b	Gevoelig
416	<i>Drosera anglica</i>	Lange zonnedaauw	ja	7d	Ernstig bedreigd
1166	<i>Scorzonera humilis</i>	Kleine schorseneer	ja	7e	Bedreigd
61	<i>Antennaria dioica</i>	Rozenkransje	ja	7e	Ernstig bedreigd
590	<i>Goodyera repens</i>	Dennenorchis	ja	9e	Thans niet bedreigd
356	<i>Cornus suecica</i>	Zweedse kornoelje	ja	9e	Bedreigd
1659	<i>Anagallis arvensis</i> subsp. <i>foemina</i>	Blauw guichelheil	< 1950	1b	Bedreigd
710	<i>Lathyrus aphaca</i>	Naakte lathyrus	< 1950	1b	Ernstig bedreigd
1148	<i>Scandix pecten-veneris</i>	Naaldenkervel	< 1950	1b	Ernstig bedreigd
539	<i>Galeopsis angustifolia</i>	Smalle raai	< 1950	1b	Ernstig bedreigd
652	<i>Hypochaeris glabra</i>	Glad biggenkruid	< 1950	1c	Bedreigd
307	<i>Chenopodium bonus-henricus</i>	Brave hendrik	< 1950	1g	Ernstig bedreigd
301	<i>Asplenium ceterach</i>	Schubvaren	< 1950	6a	Gevoelig
478	<i>Eriophorum latifolium</i>	Breed wollegras	< 1950	7b	Ernstig bedreigd
1149	<i>Scheuchzeria palustris</i>	Veenbloembies	?	7d	Ernstig bedreigd
834	<i>Monotropa hypopitys</i>	Stofzaad	?	9e	Bedreigd
Eco	Oecologische groep (Eco)				
1	planten van akkers en droge ruigten				
2	storings en natte pionierplanten				
3	kustplanten				
4	water- en oeverplanten				
5	planten van bemeste graslanden				
6	planten van droge graslanden				
7	Heide- en veenplanten				
8	planten van bosranden en struwelen				
9	bosplanten				

Tabel 1: In Natuurbeschermingswet 2017 opgenomen wilde plantensoort, die anno nu in Drenthe voorkomen of voor 1950 gevonden zijn.

Bij de wet is een groot deel van de uitvoering van het natuurbeleid overgedragen aan de provincies, die onder andere nog weer vrijstelling kunnen verlenen van de strikte bescherming van de in de NB-wet 2017 opgenomen soorten. Om vast te stellen welke soorten in Drenthe op de vrijstellingslijst zouden moeten komen, zijn in 2015 en 2016 door de provincie Drenthe informatiebijeenkomsten georganiseerd waarvoor een groot aantal betrokken organisaties en personen zijn uitgenodigd, waaronder de terreinbeheerders, gemeenten, werkgroepen als de WFD, jagersorganisaties en uit de landbouw. Namens de WFD hebben Joop Verburg en ik aan de gesprekken deelgenomen, die in sterke mate werden gedomineerd door de landbouw, de jagers en verwante organisaties. Zij pleitten, zoals te verwachten, voor zoveel mogelijk (fauna)soorten op de vrijstellingslijst uit oogpunt van de verwachte (en vermeende) schade. Op de website van de provincie Drenthe zijn alle documenten die hierbij een rol hebben gespeeld in te zien (www.provincie.drenthe.nl/natuurbescherming).

Uiteindelijk is, gelukkig, geen enkele van de in de nieuwe NB-wet opgenomen plantensoorten op de vrijstellingslijst gekomen. Ons voorstel om in de inmiddels ook vastgestelde provinciale omgevingsverordening enkele kenmerkende Drentse soorten een beschermde status te geven, is niet gehonoreerd. Daarbij was de handhaafbaarheid een belangrijk (tegen)argument. Naar de mening van de provincie konden onze zorgen over de ernstige achteruitgang van een flink aantal soorten van schrale milieus, vooral ook in het agrarische gebied, beter via de uitvoering van het in 2014 vastgestelde provinciale Flora- en faunabeleidsplan opgepakt worden. De soortenlijst, als onderbouwing bij ons voorstel aan de provincie voor meer aandacht voor de sterke achteruitgang

van de schrale soorten in het buitengebied, is ook opgenomen in het artikel "Drentse schraalhanzen in de knel", dat in november in Planten 4 is verschenen. Omdat nog niet iedereen donateur is van Floron, en dan Planten niet ontvangt (leuk tijdschrift, even donateur worden via www.floron.nl!), is het artikel ook in deze nieuwsbrief opgenomen.

Mijn berm bloeit!

Omdat de wilde plantenflora van het agrarisch gebied overal in Nederland schrikbarend achteruitgaat met alle gevolgen voor ook andere soortgroepen als dagvlinders en bijen, hebben Floron en De Vlinderstichting het project 'Mijn berm bloeit!' opgezet. Drenthe zal daarin een belangrijk speerpunt zijn, waarbij ook de medewerking van de WFD is gevraagd (en toegezegd) en gehoopt wordt op financiële ondersteuning door de provincie Drenthe.

Het doel van dit nieuwe project is aandacht te vragen voor bloeiende bermen en bijbehorende vlinders. Die aandacht voor de bermen is hard nodig omdat allerlei karakteristieke planten van schrale bermen ernstig achteruit gaan. Veel van die karakteristieke planten zijn belangrijke voedsel- en waardplanten voor tal van insecten, waaronder ook dagvlinders. Een beeld dat veel WFD-ers zullen herkennen. In het project 'Mijn berm bloeit!' zal onder andere die achteruitgang zichtbaar gemaakt worden door de bloemrijkdom langs vaste (vooraf geselecteerde) en zelf te bepalen trajecten in kaart te brengen. Op basis van de bloemrijkdom krijgt een berm het predicaat goed of slecht. Al die beoordelingen worden op een landelijke kaart zichtbaar gemaakt, die iedereen straks kan bekijken. Daarnaast is het de bedoeling in Drenthe een themadag rondom beheer te organiseren, om toch maar weer eens de noodzaak van goed bermbeheer voor het voetlicht te brengen. Meer informatie volgt in het voorjaar van 2017, o.a. in een themanummer van Planten en de digitale nieuwsbrieven van FLORON en de WFD.

Zelfs Valkruid is in de nieuwe Natuurbeschermingswet 2017 niet meer beschermd.
(Foto: Ben Hoentjen)

Drentse schraalhanzen in de knel

Ben Hoentjen

Hoe typisch Drents is de Drentse flora nog? Door haar ontstaansgeschiedenis en het daardoor bepaalde gebruik van het Drentse landschap vanaf de laatste ijstijd, onderscheidt de Drentse flora zich vooral door een groot aandeel plantensoorten, die gebonden zijn aan voedselarme tot zeer voedselarme omstandigheden. Of moeten we zeggen: onderscheidde zich? Tot die groep van typisch Drentse soorten die, deels bijna sluipenderwijs, uit grote delen van Drenthe dreigen te verdwijnen, behoren de planten van droge tot vochtige, schrale graslanden en de (hei)schrale soorten.

Wat zijn (hei)schrale soorten?

Binnen de plantensoorten die het moeten hebben van schrale, dus voedselarme, en droge tot vochtige omstandigheden, nemen de zogenaamde heischrale soorten een bijzondere plaats in. Ze stellen net iets hogere eisen aan hun groeiplaats wat betreft mineralen en zuurgraad van de bodem dan andere schraalhanzen als Struikhei of Gewone dophei. Hun optimale leefgebied vinden ze op open, leemrijke plekken en langs iets betreden randen van paden in de heide en in onbemeste graslanden op leemhoudende bodem. Zulke gebufferde heischrale graslanden lagen vroeger vooral in de bovenlopen van beekdalen en op de beekdalflanken.

Tegenwoordig komen droge, onbemeste graslanden en heischrale vegetaties vrijwel alleen nog maar voor binnen natuurgebieden. Alleen daar vinden we nog de meest kieskeurige vertegenwoordigers, zoals Rozenkransje, Valkruid en Kleine schorseneer. Maar voor alle drie moeten inmiddels alle zeilen worden bijgezet om ze voor Drenthe te behouden. Knollathyrus lijkt helaas een zelfde lot beschoren. Voor een aantal (hei)schrale soorten boden ook allerlei onbemeste, grazige landschapselementen in het buitengebied, zoals droge tot vochtige wegbermen, taluds van waterschapsleidingen, steilrandjes en begraasde perceelsranden geschikte groeiplaatsen. Maar de levensomstandigheden zijn in veel van deze refugia de afgelopen decennia zodanig veranderd, dat ze hier steeds meer in de knel komen.

Trends in Drenthe

In de Atlas van de Drentse flora¹⁾ is in 1999 al alarm geslagen over de ernstige achteruitgang van deze soortgroepen, in vergelijking met de periode vóór 1950. Om de ontwikkelingen in de Drentse flora te kunnen volgen, is de Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD) in 2001 gestart met een meetnetproject, waarbij van elk atlasblok (uurhok, 5 x 5 km) de vijf kilometerhokken op de diagonaal van NW-ZO, opnieuw zijn geïventariseerd. Ook is een aantal kilometerhokken van het Floron-actualisatieproject hierbij meegenomen. In totaal zijn 600 kilometerhokken onderzocht (iets meer dan 20% van het totaal aantal Drentse km-hokken). Het WFD-project is in 2013 afgesloten. De rapportage hiervoor is nog niet afgerond, maar voor het rapport 'Natuur in Drenthe, zicht op biodiversiteit'²⁾ zijn de toen beschikbare tussentijdse resultaten van 324 kilometerhokken op een rij gezet. Voor een aantal (hei)schrale soorten zijn de verschillen in presentie ten opzichte van de periode 1970-1996 weergegeven in de tabel. Omdat bij eerdere tussentijdse rapportages, op basis van minder kilometerhokken, voor deze soorten dezelfde trends zichtbaar werden, is het onwaarschijnlijk dat de resultaten over alle meetnethokken een veel florisanter beeld zullen opleveren.

Spectaculair herstel Dwergviltkruid

Een klein aantal soorten uit de tabel was voor de start van het WFD-meetnet al vrijwel beperkt tot natuurgebieden, zoals Spaanse ruiter, Zandstruisgras, Borstelgras en Tandjesgras. Ze groeien hooguit nog in de bermen erlangs. Hun achteruitgang is, net als voor de andere (hei)schrale soorten, vooral het gevolg van de bekende oorzaken die in de tweede helft van de vorige eeuw hebben geleid tot verslechtering van de groeiomstandigheden in de natuurterreinen door verdroging, verzuring en vermesting, en ook door verlies van leefgebieden. Dankzij herstel- en natuurontwikkelingsprojecten in het kader van het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS, nu Natuurnetwerk Nederland), vanaf 1992, zijn de perspectieven voor de meeste soorten binnen de grotere natuurgebieden duidelijk verbeterd. Enkele soorten hebben zelfs een spectaculair herstel laten zien, zoals Dwergviltkruid.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Floron	Vershil	Trend
		Rode lijst 2012	(%)	
<i>Achillea ptarmica</i>	Wilde bertram		-26	-
<i>Agrostis vinealis</i>	Zandstruisgras		-48	-
<i>Aira caryophyllaea</i>	Zilverhaver		32	+
<i>Aira praecox</i>	Vroege haver		-1	=
<i>Anthoxanthum aristatum</i>	Slofhak	Kwetsbaar	-33	-
<i>Calluna vulgaris</i>	Struikhei		-6	=
<i>Campanula rotundifolia</i>	Grasklokje		-21	-
<i>Carex panicea</i>	Blauwe zegge		-11	=
<i>Carex pilulifera</i>	Pilzegge		-9	=
<i>Cerastium arvense</i>	Akkerhoornbloem		-25	-
<i>Cirsium dissectum</i>	Spaanse ruiter	Kwetsbaar	-57	--
<i>Cynosurus cristatus</i>	Kamgras	Gevoelig	-22	-
<i>Danthonia decumbens</i>	Tandjesgras		-26	-
<i>Erica tetralix</i>	Gewone dophei		-17	=
<i>Euphrasia stricta</i>	Stijve ogentroost	Gevoelig	-1	=
<i>Festuca filiformis</i>	Fijn schapengras		-43	-
<i>Filago minima</i>	Dwergviltkruid		74	++
<i>Galium saxatile</i>	Liggend walsstoo		-15	=
<i>Genista anglica</i>	Stekelbrem	Gevoelig	-32	-
<i>Genista pilosa</i>	Kruipbrem	Kwetsbaar	-52	--
<i>Hieracium pilosella</i>	Muizenoor		-4	=
<i>Hieracium vulgatum</i>	Dicht havikskruid		-36	-
<i>Hypochaeris radicata</i>	Gewoon biggenkruid		0	=
<i>Jasione montana</i>	Zandblauwtje		-7	=
<i>Lathyrus linifolius</i>	Knollathyrus	Ernstig bedreigd	-50	--
<i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i>	Gewone rolklaver		-23	-
<i>Melampyrum pratense</i>	Hengel		-47	-
<i>Nardus stricta</i>	Borstelgras	Gevoelig	-38	-
<i>Ornithopus perpusilla</i>	Klein vogelpootje		32	+
<i>Pedicularis sylvatica</i>	Heidekartelblad	Kwetsbaar	-64	--
<i>Pimpinella saxifraga</i>	Kleine bevernel		90	++
<i>Polygala vulgaris</i>	Gewone vleugeltjesbloem s.l.	Kwetsbaar	-80	--
<i>Potentilla erecta</i>	Tormentil		-10	=
<i>Rhinanthus minor</i>	Kleine ratelaar	Gevoelig	-67	--
<i>Rumex acetosella</i>	Schapenzuring		2	=
<i>Scleranthus annuus</i>	Eenjarige hardbloem		-40	-
<i>Solidago virgaurea</i>	Echte guldenroede	Kwetsbaar	-54	--
<i>Succisa pratensis</i>	Blauwe knoop	Gevoelig	-61	--
<i>Teesdalia nudicaulis</i>	Klein tasjeskruid		9	=
<i>Thymus serpyllum</i>	Kleine tijm	Bedreigd	-71	--
<i>Veronica officinalis</i>	Mannetjesereprijs		14	=
<i>Viola canina</i>	Hondsviooltje	Gevoelig	-45	-

Tabel 1: Veranderingen (in %) in presentie van 38 (hei)schrale plantensoorten in Drenthe, in de periode 2001-2013 t.o.v. de periode 1970-1996, op basis van 324 km-hokken van het WFD-meetnet (Provincie Drenthe, 2010). Tendaanduiding verschil in presentie: = : constant (verschil > -20% - < +20%); -/+ : achteruitgang/vooruitgang (verschil > -20% - < -50% resp. > 20% - < 50%); --/++ : sterke achteruitgang/vooruitgang (verschil > -50% resp. > 50%).

Muizenoor en Dwergviltkruid in heischrale vegetatie op het Nuilerveld. (Foto: Joop Verburg)

Schrale berm van de Oosterweg tussen Zuidwolde en Alteveer, met onder andere Muizenoor, Duizendblad, Grasmuur, Schapenzuring en Gewoon reukgras. (Foto: Joop Verburg)

Klepelen bevordert verzuivering

Tal van (hei)schrone soorten en enkele soorten die hun optimum in schrone akkers of bosranden hebben, vonden ook in open, voedselarme wegbermen en andere halfnatuurlijke schrone landschapselementen in het agrarisch gebied volop geschikte groeiplaatsen.

Gelukkig zijn er nog altijd bermen te vinden die in het voorjaar wit zijn van Akkerhoornbloem of in de zomer getooid zijn met blauwe linten van Grasklokjes, afgezoomd met plukjes Dicht havikskruid. Toch laten deze en nog een hele rits andere soorten een verontrustende achteruitgang zien. Omdat de grens voor achteruitgang van een soort voorzichtigheidshalve is gelegd bij een afname in presentie van 20% of meer, is de trend van nogal wat (hei)schrone soorten in de tabel als constant beoordeeld. In werkelijkheid laten ze vrijwel allemaal een achteruitgang in presentatie zien, die te denken geeft. Voor Gewone dophei is dat zelfs 17 %! De achteruitgang van deze soorten weerspiegelt zonder twijfel steeds meer hun geleidelijk verdwijnen uit het landelijk gebied. Het zijn voor het merendeel laag blijvende soorten, die niet kunnen opboksen tegen hun snelgroeiende buren, die profiteren van het nog steeds veel te hoge aanbod stikstof uit de lucht.

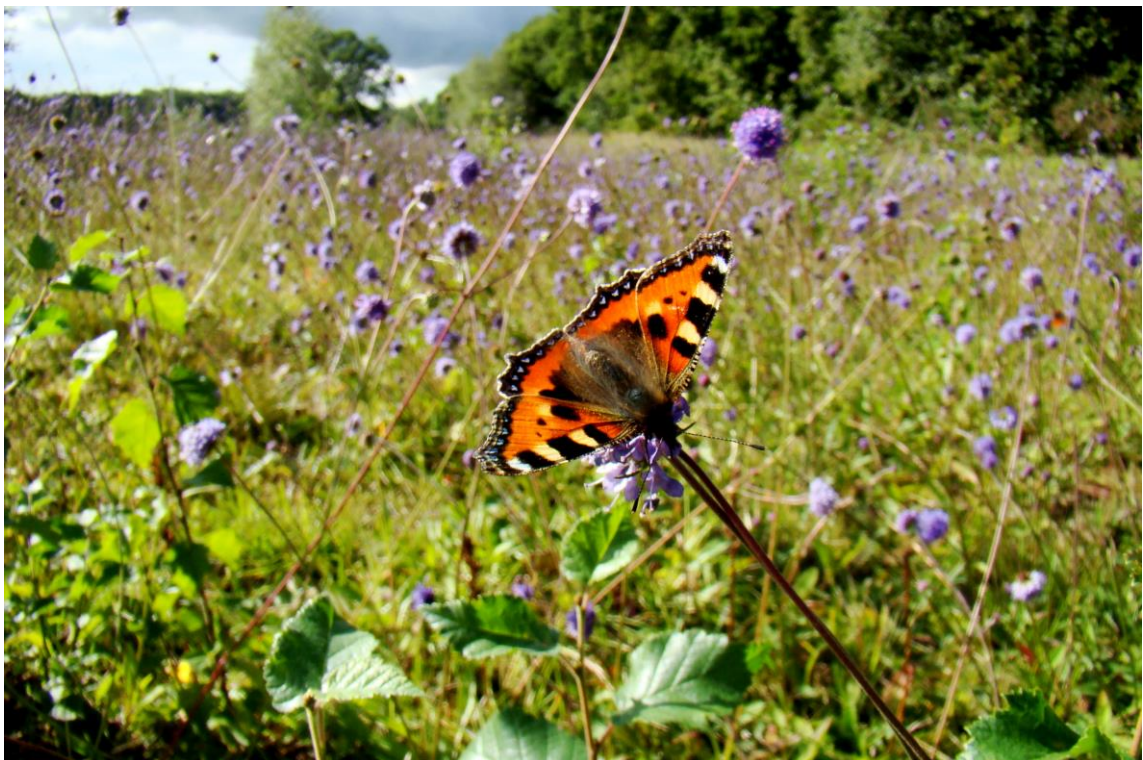

Akkerhoornbloem kan het alleen in korte, open schrone vegetaties bolwerken. (Foto: Joop Verburg)

Steeds vaker speelt ook het beheer deze robuuste groeiers in de kaart. In plaats van een of twee maaibeurten met afvoer van het gewas, ondergaan steeds meer bermen een klepelbehandeling. Dat bevordert de verzuivering van de bermvegetatie en daarmee de ondergang van de (hei)schrone soorten. Veel van deze soorten zijn belangrijke voedsel- en waardplanten voor tal van insecten, zoals bijen, zweefvliegen en ook dagvlinders. De in december 2016 gepresenteerde nieuwe dagvlinderatlas van Drenthe³⁾ laat voor het agrarisch gebied een alarmerende achteruitgang van een twaalfstal graslandvlinders zien. Hoewel nog niet duidelijk is, hoe beide ontwikkelingen met elkaar samenhangen, lijkt verzuivering van wegbermen en andere schrone en grazige elementen hiervoor een belangrijke oorzaak. Daarbij gaat het niet alleen om achteruitgang in verspreiding, maar vooral ook om aantallen vlinders. Waar voorheen in de zomer tientallen koevinkjes, bruin of oranje zandoogjes uit de bloemrijke berm voor je voeten uit dwarrelden, mag je nu blij zijn er als uit de dichte grasvegetatie nog een enkele opvliegt. Hoog tijd dat daar verandering in komt!

Bermen vol met de ijle bloeiwijzen van grasklokjes kom je in Drenthe steeds minder tegen.
(Foto: Joop Verburg)

Een Kleine vos op zoek naar nectar op Blauwe knoop : in het agrarisch gebied inmiddels een zeldzame gebeurtenis. (Foto: Joop Verburg)

Met dank aan Caroline Elfferich, Edwin Dijkhuis (beiden Floron), Joop Verburg (WFD), Minko van der Veen en Wilfred Alblas (beiden Vlinderwerkgroep Drenthe) voor het kritisch meelesen.

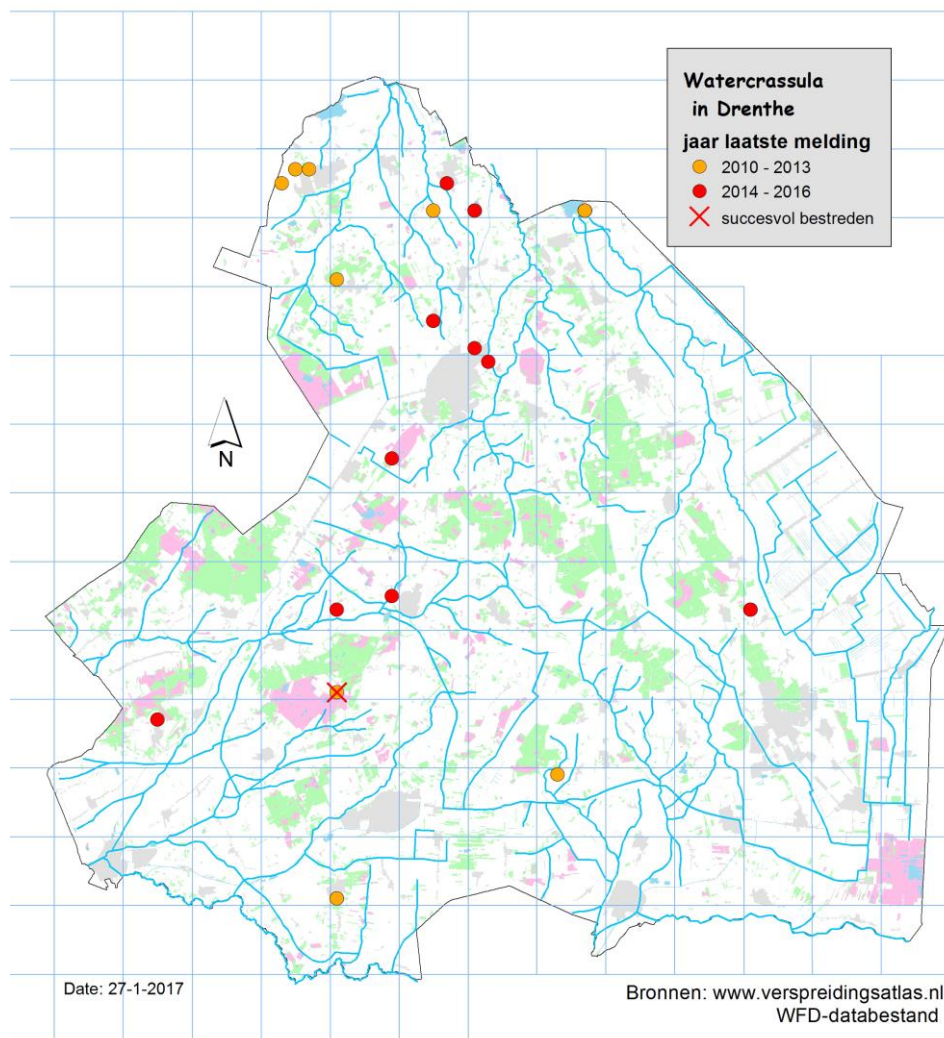
Literatuur:

1. Werkgroep Florakartering Drenthe i.s.m. provincie Drenthe, 1999: Atlas van de Drentse flora. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem
2. Provincie Drenthe, 2010: Natuur in Drenthe, zicht op biodiversiteit. Assen
3. Dijkstra, A.C.J., M.E. van der Veen, W.F.G. Alblas, 2016: Dagvlinders in Drenthe 2007-2015. Vlinderwerkgroep Drenthe, Roden.

Hou de WATERCRASSULA buiten boord!

Landschapsbeheer Drenthe/provincie Drenthe/Drentse waterschappen

En zo is Drenthe weer een nieuwe soort rijker: de Watercrassula (*Crassula helmsii*). Maar dat is geen reden tot grote blijdschap; de soort kan plaatselijk voor grote problemen zorgen.

De verspreiding van *Watercrassula* (*Crassula helmsii*) in Drenthe vanaf 2010 (Bron: Floron-NDFF)

Invasieve exoot

Watercrassula komt oorspronkelijk uit Australië en Nieuw-Zeeland en is hier ingevoerd als vijverplant. De soort groeit altijd door, behalve wanneer het vriest. Daardoor blijft het in de vijver 's winters mooi groen. Inmiddels is er een overeenkomst met tuincentra en aquariumhandelaren ondertekend om deze plant niet meer te verkopen. De soort zorgt namelijk voor grote problemen

omdat de *Watercrassula* tegenwoordig ook in onze natuur voorkomt. *Watercrassula* groeit zo snel dat het binnen de kortste keren alle overige water- en oeverplanten verstikt. Vennen en poelen kunnen al binnen twee jaar compleet overwoekerd raken. Daardoor vormt het een acute bedreiging voor de inheemse flora van deze landschapselementen. Bovendien zorgt deze ontwikkeling voor de vernietiging van het leefmilieu van amfibieën en andere dieren die in dit milieu voorkomen.

Geheel door *Watercrassula* verstikte poel bij Terheijl, voorzomer 2015. (Foto: Lubbert Dijk)

Zo zijn er op dit moment problemen vastgesteld in de voortplantingswateren van de Knoflookpad op de Hondsrug in de omgeving van Valthe. In deze omgeving is de laatste jaren veel geld en energie gestoken in het herstel van het leefgebied van de Knoflookpad. En met succes! De *Watercrassula* kan dat succes frustreren en zorgen voor het ongeschikt worden van deze poelen voor de Knoflookpad.

Bestrijding

Samen met de beheerders van gebieden werkt de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) aan de bestrijding van de *Watercrassula*. Aandachtspunt is dat de soort volledig wordt verwijderd, want een klein deel (van <1 cm) kan al uitgroeien tot een nieuwe plant. Bovendien kunnen fragmenten heel eenvoudig via poten van vogels of (grote) grazers naar andere gebieden worden verspreid. Daarnaast kan de soort makkelijk over het hoofd gezien worden omdat het in het voorbijgaan wel wat weg heeft van een sterrenkroos of Waterpostelein. Die combinatie van factoren maakt effectieve bestrijding tot een complexe zaak.

Doe mee en meld *Watercrassula*

De Drentse terreinbeheerders, de provincie Drenthe, de waterschappen en de gemeenten willen in beeld brengen hoe ver de verspreiding van *Watercrassula* op dit moment is gevorderd. Pas dan krijgen we een goed beeld van de grootte van het probleem en daarmee een indruk van de omvang van de klus om de soort te bestrijden. Om de verspreiding in kaart te brengen doen we een beroep op alle natuurliefhebbers die hun steentje kunnen bijdragen. Dus ziet u ergens *Watercrassula*, geef dat dan altijd door.

Smartphone?

Via handige invoer-apps (als Obsmapp, WebObs, Telmee en NOVA) wordt het doorgeven van waarnemingen in het veld steeds makkelijker gemaakt. De nieuwste app op dit gebied is

iWaterplant, speciaal ontwikkeld om invasieve exoten te melden. Dit helpt waterschappen en terreinbeheerders om een teveel aan waterplanten zo vroeg mogelijk in kaart te brengen. Met iWaterplant kun je direct in het veld vermeende invasieve waterplanten melden door een close-up foto te maken van de plant. De foto wordt samen met de locatie verzonden naar FLORON. Binnen enkele dagen ontvangt de melder bericht terug via de app of het inderdaad om een invasieve waterplant gaat. De meldingen komen bij het juiste waterschap terecht waarop het direct actie kan ondernemen. Geverifieerde waarnemingen van iWaterplant worden vervolgens doorgegeven aan de NDFF (Nationale Databank Flora & Fauna).

Watercrassula (Bron: Veldgids Invasieve Waterplanten in Nederland, NVWA, 2011).

Valthe en omgeving

Voor de omgeving van Valthe vragen we ook rechtstreeks melding te doen via Landschapsbeheer Drenthe (LBD-contactpersoon: Jaap van Gorkum, (0592) 333745 | j.vangorkum@lbdrenthe.nl). Vermeld het gebied duidelijk en zo exact mogelijk; geef indien mogelijk de coördinaten door. Geef ook naam en adres door en de datum van de waarneming.

Let op!

Pas wel op dat je als waarnemer niet zelf het probleem vergroot door stukjes Watercrassula met modderige laarzen of schoenen te verspreiden van de ene naar de andere plek. Controleer daarom altijd je schoeisel op meelifers.

Kenmerken van Watercrassula

- hoogte 0,5 – 3,0 cm
- bladeren 0,5 – 1,0 cm lang
- zeer tenger
- dunne ronde kruipend-opstijgende stengel
- tegenoverstaande vlezige bladeren
- bloeitijd: juli – september

Kleine schorseneer krijgt versterking

Edwin Dijkhuis (FLORON), Sheila Luijten (Science4Nature) en Ben Hoentjen (WFD) namens het projectteam Kleine schorseneer

In Nieuwsbrief 51 van eind 2015 deden we verslag van het logeerpartijtje van de Drentse Kleine schorseneren (Dijkhuis en Luijten, 2015). Dit was nodig vanwege de zeer kritieke situatie in Drenthe: er staat nog maar een handvol planten op de Hondsrug bij Odoorn. Herfst 2015 is daarom de helft van de nog aanwezige planten veiliggesteld door ze uit te graven en over te brengen naar de proeftuin op het terrein van de Universiteit van Amsterdam waar zij door Science4Nature verzorgd worden.

Wat willen we bereiken?

De logeerpartij is onderdeel van een herstelproject voor de Kleine schorseneer in Drenthe, waarin FLORON, Science4Nature, Staatsbosbeheer, de Provincie Drenthe én vrijwilligers van de Werkgroep Florakartering Drenthe samenwerken. Het doel is om de Kleine schorseneer een dusdanige impuls te geven, dat zij weer zelfstandig kan functioneren. Deze impuls bestaat uit (1) het verbeteren van de standplaats (bodem en beheer) én (2) het vergroten van de levensvatbaarheid van de populaties, de populatievitaliteit (toename genetische diversiteit en kruisbaarheid).

Vergroten vitaliteit

Om de vitaliteit van de Drentse populatie te vergroten wordt ze genetisch versterkt met genenmateriaal van de Veluwe. Hiervoor zijn in de kas de Drentse schorseneren voorjaar 2016 handmatig gekruist met planten van de Veluwe schorseneer van de Veluwe, die door Science4Nature zijn opgekweekt en eveneens in de proeftuin van de Universiteit van Amsterdam staan. Dit leverde 3200 zaden op (waarvan 10% genetisch materiaal van Drentse planten heeft), die najaar 2016 zijn uitgezaaid op speciaal daarvoor gemaakte inzaaiplaatsen, zowel op het Zuiderveld als in de aangrenzende ecologische verbindingzone. Hoe dat in zijn werk ging kun je bekijken in de uitzending van ROEG van 28 november jl., te bekijken via Uitzending gemist op RTVDrenthe.

Uitzaaien van zaden van de Kleine schorseneer op het Zuiderveld op 17 november 2016.
(Foto: Pauline Arends)

Voorafgaand aan het uitzaaien zijn de inzaaiplekken op het Zuiderveld bekalkt. Uit bodemonderzoek, uitgevoerd in het voorjaar van 2016, is namelijk gebleken dat de bodem hier erg zuur is en het bufferende vermogen van de bodem laag door een lage basenverzadiging. Zulke zure omstandigheden zijn ongunstig voor de vestiging van jonge schorseneren uit zaad. Dat er op het Zuiderveld toch nog planten staan komt waarschijnlijk omdat deze diep wortelen in een minder verzuurde laag en het daarom nog een tijdje uithouden.

Het plan is om in 2017 nogmaals een versterking met zaden uit te voeren. De komend tijd wordt spannend, want natuurlijk hopen we in het voorjaar van 2017 de eerste kiemplanten te kunnen tellen.

Verrassing

Dat de Kleine schorseneer uit Drenthe zich niet zomaar uit het veld laat slaan bleek afgelopen voorjaar. Tot onze grote verrassing stonden er toch weer drie bloeiende planten! Heel bijzonder, omdat deze kleine populatie van Kleine schorseneer al een aantal jaren niet meer heeft gebloeid.

De verrassing van 2016: bloeiende Kleine schorseneren op het Zuiderveld. (Foto's: Hans Dekker)

Literatuur:

Edwin Dijkhuis (FLORON) en Sheila Luijten (Science4Nature), 2015: Kleine schorseneer gaat uit logeren. WFD-nieuwsbrief 51: 9-11.

Bijzondere vondsten op Drentse begraafplaatsen, blijvertjes?

Guus de Vries – Groningen (guus@fdevries.com)

Inleiding

De laatste jaren is er onder invloed van het boek 'Stadsplanten, veldgids voor de stad' van Ton Denters¹ meer belangstelling gekomen voor urbane gebieden. In deze artificiële stenen omgevingen worden sindsdien nogal wat nieuwkomers ontdekt, die meegekomen zijn met het toegenomen verkeer. Opmerkelijk is dat er in dezelfde periode nauwelijks nieuwe plantensoorten zijn bijgekomen in ongestoorde natuurlijke vegetaties waar sprake is van climaxstadia.

De meeste nieuwkomers zijn 'warmteminnaars', afkomstig uit gebieden rondom de Middellandse Zee. Hoewel een aantal van hen inmiddels ook Noord-Nederland heeft bereikt, zijn ze er veel minder algemeen dan in de rest van Nederland (Figuur 1).^{3 4 5 7}

Figuur 1: Warmteminnende planten in Drenthe, van links naar rechts, Kamferalant (Meppel 7-10-2014), Wilde sorgo (Assen 20-10-2015) en Steenbreekvaren (Assen 28-11-2013). (Foto's: Guus de Vries)

Als vestigingsplaats van nieuwkomers nemen begraafplaatsen een speciale plaats in, maar de planten komen er langs andere wegen. Ze liften namelijk mee met aangevoerd substraat voor perken en paden zoals grond, grind, schelpen en mulch (Figuur 2), maar ook met wortelkluiten van nieuw aan te planten struiken en bomen of met potgrond in bakjes of mandjes met sierplanten op gedenkmuren of graven.⁵

Figuur 2: Glanzige ooievaarsbek (links) op een pad, (Vries 15-02-2015) en Gele helmblom aan een graf (Gasselte 09-10-2015). (Foto's: Guus de Vries)

In het laatste geval vindt vestiging van nieuwkomers nogal eens plaats op die grafmonumenten waarvan de deksteen voorzien is van een tuintje of met een afdeklaag bestaande uit grind of op graven die als gevolg van de 'tand des tijds' scheuren of openingen vertonen in metselwerk, hardsteen of zelfs beton (Figuur 2). Doordat de steenmassa's van grafmonumenten voor lichte warmte zorgen en ingestraalde warmte lang vasthouden, kan de ontkieming van warmteminnende soorten zo worden begunstigd.

Resultaten

De afgelopen vijf jaar bezocht ik diverse begraafplaatsen in Midden- en Noord-Drenthe. Dit resulteerde in een aantal vondsten van 'minder algemene soorten', waaronder enkele nieuwkomers. Over de mogelijke herkomst van de soorten valt het volgende te zeggen: Bieslook, Tripmadam, *Chiastophyllum oppositifolium* en Vroeg vergeet-mij-nietje zijn hoogst waarschijnlijk ooit als sierplant geïntroduceerd en daarna verwilderd. Mogelijk geldt dit ook voor Gele helmblom en Zacht vetkruid. Beide soorten groeiden op enkele graven, de laatste had een succesvolle overstap gemaakt naar het verschaald gazon.

Glanzige ooievaarsbek en Aziatische veldkers zijn typische voorbeelden van recente nieuwkomers. Ze zijn meegekomen met verrijkte grond of compost. De plantjes Aziatische veldkers in Roden en

Grolloo stonden in een perk met pas aangeplante Rododendrons en rozen. Uit een onderzoek naar het voorkomen van deze soort in 2014 en 2015 in Noord-Nederland bleek dat Aziatische veldkers op het merendeel van de begraafplaatsen door bezoekers was aangevoerd in potten en bakjes met sierplanten.⁵

Begraafplaats	Soort	Groeiplaats	Aantal en stadium	Datum
Roden	Aziatische veldkers	Perk	9 bloeiend	27-02-2015
	Bieslook	Pad	25 vegetatief	04-10-2014
	Tripmadam	Graf, pad	5 vegetatief	04-10-2014
Norg	Aziatische veldkers	Pad	9 bloeiend	16-11-2015
	Knolboterbloem	Gazon	101 vegetatief	16-11-2015
	Zacht vetkruid	Graf, gazon	51 vegetatief	18-12-2015
Vries	Glanzige ooievaarsbek	Pad, graf	301 vegetatief	26-10-2014
	Voorjaarsganzerik	Pad	8 bloeiend	13-04-2014
Anloo	Vroeg vergeet-mij-nietje	Pad	1 bloeiend	31-03-2014
	Gele helmbloem	Graf	13 bloeiend	12-07-2015
Gasselte	Gele helmbloem	Graf	2 vegetatief	15-03-2015
	Knolboterbloem	Gras	151 bloeiend	09-10-2015
Grolloo	Aziatische veldkers	Perk	7 bloeiend	01-03-2015
Beilen	Muursla	Graf, perk, pad	175 bloeiend	27-11-2014
	Glad parelzaad	Pad	1 bloeiend	10-07-2015
	<i>Chiastophyllum oppositifolium</i> *	Graf	1 bloeiend	11-07-2015

Tabel 1: Overzicht van niet alledaagse plantensoorten op begraafplaatsen in Midden- en Noord-Drenthe van 2011 tot en met 2015. *Vondst: Edwin de Weerd.⁶

Of de Voorjaarsganzerik in Vries met substraat is meegekomen, blijft onduidelijk (Figuur 3). Gezien de standplaats, een pad vlak naast een graf, lijkt dit nog het meest aannemelijk. Behalve dat diverse bronnen^{2 6 8} deze soort niet voor Drenthe vermelden is het verder opmerkelijk dat in dit dorp een verwant is aangetroffen, Viltganzerik. Twee planten groeiden op een beschaduwde ruderaal plek in het centrum. De soort zou in het Drents district zeer incidenteel voorkomen.⁸

Eveneens onduidelijk blijft de herkomst van Glad parelzaad op de begraafplaats in Beilen, in 2014 ontdekt (Figuur 3).⁶ Deze door oude Zomereiken begroeide lommerrijke plek, is nauwelijks meer aan verandering onderhevig. De meeste graven zijn oud, worden niet meer bezocht of onderhouden en de grond wordt er niet meer omgewerkt, hooguit wordt er enkele keren per jaar gemaaid. Misschien dat zaden ooit met substraat zijn meegekomen maar dan waarschijnlijk na 1999, want de soort staat niet in De Atlas van de Drentse Flora vermeld.⁸

De groeiomstandigheden op deze plek blijken ook gunstig te zijn voor Muursla, die er in groten getale voorkomt, zowel op verweerde graven als op de grond. De omvang van deze populatie, 175 planten in 2015, is voor Drenthe vrij uitzonderlijk. De Atlas van de Drentse Flora noemt deze soort zeldzaam.⁸

De enige soort die zich zonder menselijk hulp lijkt te hebben gevestigd is de Knolboterbloem in Norg die op grazige droge zandige verhogingen in het terrein groeide. Ze is ook aangetroffen op overeenkomstige groeiplaatsen binnen andere Drentse begraafplaatsen zoals in Gasselte en Hoogeveen. Deze in Nederland algemene soort is echter vrij zeldzaam in het Drents district.^{2 8}

Figuur 3: Voorjaarsganzerik (links, Vries 12-4-2014) en Glad parelzaad (Beilen 27-11-2014).
(Foto's: Guus de Vries)

Nawoord

Drentse begraafplaatsen kunnen voor floristische verrassingen zorgen. Een aantal 'warmteminnende' urbane soorten heeft inmiddels de weg naar dit biotooptype gevonden, zij het 'schoorvoetend'. Het merendeel is er terecht gekomen door menselijke bemoeienis.

Typische voorbeelden daarvan zijn Glanzige ooievaarsbek en Aziatische veldkers die betrekkelijk kort in Nederland verblijven, respectievelijk vanaf 1950 en 1988. Beide soorten worden niet vermeld in de Atlas van de Drentse flora.⁸ Of ze zich op de huidige groeiplaatsen zullen handhaven zal nog moeten blijken. Van de Aziatische veldkers lijkt dit niet erg aannemelijk. Bij een onderzoek hiernaar op ca. 70 verschillende groeiplaatsen in Noord-Nederland bleek het merendeel van de planten binnen een jaar te zijn verdwenen. De belangrijkste reden daarvan lijkt te zijn dat de toevoer van compost of verrijkte grond op de nieuwe groeiplaats niet werd onderhouden.⁵ Het merendeel van de nieuwkomers op de Drentse begraafplaatsen daarentegen lijkt er goed stand te houden.

Conclusies

1. Op een aantal Drentse begraafplaatsen zijn sommige bijzondere plantensoorten ooit door bezoekers als sierplant geïntroduceerd en vervolgens verwilderd.
2. Andere soorten zijn onbedoeld met substraat of in bakjes met sierplanten meegekomen, zoals Aziatische veldkers en Glanzige ooievaarsbek.
3. De herkomst van Voorjaarsganzerik en Glad parelzaad is onduidelijk. Deze twee soorten zijn afkomstig uit kalkrijke floradistricten, ver verwijderd van het kalkarme Drents district.
4. Vrijwel alle beschreven soorten lijken op hun huidige groeiplaats 'blijvertjes' te zijn, met uitzondering van Aziatische veldkers.

Bronnen:

1. T. Denters, 2004: Stadsplanten, veldgids voor de stad. Fontaine Uitgevers BV, 's-Graveland. pp. 432.
2. R. van der Meijden, 2005: Heukels' Flora van Nederland, ed. 23. Wolters-Noordhoff, Groningen. pp. 685.
3. A. Hospers, 2003: *Panicum schinzii* op weg naar Groningen. Floron Nieuwsbrief Groningen 10: 11-14.
4. G.R. de Vries, 2015: Giersten en Sorgo's in Groningen. Floron Nieuwsbrief Groningen 22: 18-21.
5. G.R. de Vries, 2016: Aziatische veldkers (*Cardamine hiltonii* G. Don) in de provincie Groningen, Noord- en Midden- Drenthe. Floron Nieuwsbrief Groningen 23: 20-23.
6. www.waarneming.nl

7. Els Heijman en Ben Hoentjen, 2015. Bentepollen. Kamferalant, een nieuwe exoot in Drenthe. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 51: 22-23.
8. Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999: Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem pp. 798.

Nieuwe varens in Drenthe in bossen op voormalige landbouwgrond

Joop Verburg

Een paar jaar geleden meldde Bram Luten uit Linde op de site van Natuurvereniging Zuidwolde (NVZ), dat op zijn landgoed (bos geplant in 2003 op zijn voormalig bouw- en weiland) een Tongvaren was opgekomen. Ik heb me altijd verbaasd over de herkomst. Inmiddels werden in de Noordoostpolder in jonge bossen op de kalkrijke en voedselrijke gronden bijzondere varensorten gemeld.

Edwin de Weerd –één van de leden van de plantenwerkgroep van NVZ- heeft in de herfst van 2016 de Groen&Doen varencursus (georganiseerd door de WFD), gevolgd en was benieuwd of hij ook in Drenthe bijzondere varens zou kunnen vinden in jonge bossen op voormalige landbouwgrond. In november en december 2016 heeft hij verschillende bossen bezocht en vond inderdaad enkele zeer bijzondere varensorten. Op maandag 2 januari organiseerde de plantenwerkgroep van NVZ een excursie naar een jong bos van Het Drentse Landschap bij Wijster op vroegere agrarische grond. Het bleek een van de mooiste manieren om een nieuw jaar te beginnen. Er lag een dun laagje sneeuw, het was vrij koud, maar een beetje zon zorgde voor een mooie sfeer.

Dwalend door het bos bij Wijster. (Foto: Joop Verburg)

Een cameraman van RTV Drenthe sloot aan bij het gezelschap van zeven speurders, onder wie ook Edwin Dijkhuis en Maarten Perdeck. Edwin de Weerd leidde ons door het bos richting het hoogtepunt en onderweg noteerden en lokaliseerden we diverse exemplaren van Zachte naaldvaren, wat meer exemplaren van de Stijve naaldvaren, enkele Tongvarens en honderden Geschubde mannetjesvarens (ca. $\frac{3}{4}$ deel ssp borreri en $\frac{1}{4}$ deel ssp affine). Leuk was het om al gaande de verschillen tussen al die soorten zo duidelijk te leren herkennen!

Zachte naaldvaren. (Foto: Joop Verburg)

Edwin de Weerd, Maarten Perdeck en Roel Smit bij een Geschubde mannetjesvaren.
(Foto: Joop Verburg)

Geschubde mannetjesvarens: links ssp affine vrij donker gekleurd, met vrij platte sporendosdekseltjes en vrij veel ruimte tussen de deelblaadjes van de tweede orde en rechts de ssp Borreri, lichter van kleur met hoog opgerichte dekseltjes en nauwelijks ruimte tussen de deelblaadjes. (Foto: Joop Verburg)

Uiteindelijk bereikten we de plek waar Edwin de Weerd Smalle ijzervaren had gevonden. We waren allemaal even verbaasd toen we die plant zagen. Prachtig blad en sporenpatroon en zeer bijzonder dat deze plant die al zeldzaam is in ons land en die eigenlijk alleen op oude muren gevonden wordt, nu ineens als enorm exemplaar middenin een bos te zien staan. We waren niet de enigen die het leuk vonden want er zat ook nog een rups van de Agaatvlinder op. Trouwens, ook Dagblad van het Noorden vond het interessant want tijdens de excursie hadden we een verslaggever wel een half uur aan de telefoon en inderdaad stond het verhaal dinsdag 3 januari uitgebreid in deze krant.

We zijn intussen ook nog even naar het landgoed in Linde geweest en daar vonden we behalve Tongvarens ook nog exemplaren van de Geschubde mannetjesvarens en van de Stijve naaldvarens.

Conclusie van al dit zoekwerk kan niet anders zijn dan dat jonge bossen van meer dan 15 jaar oud ook in Drenthe nieuwe schatten kunnen herbergen: een keur aan tot nu toe in onze provincie vrijwel onbekende varensoorten. De dichte begroeiing met een inmiddels gesloten bladerdek zorgt wellicht in combinatie met bepaalde leemlagen in de ondergrond, voor de juiste vochtigheid en daarmee, samen met de resten van verrijking met kalk en bemesting voor een ideale groeiplek van varens. Deze bijzondere vondsten maken het ook voor WFD-medewerkers tot een avontuur om in het winterseizoen, wanneer de rest van de begroeiing nog in rust is, naar varens te gaan zoeken in dit soort bossen. Dat kan nu nog en straks weer aan het eind van dit jaar. Doen!

Smalle ijservaren, vooral terrestrisch een zeer grote zeldzaamheid. (Foto: Joop Verburg)

Sporenpatroon van smalle ijservaren. (Foto: Joop Verburg)

Rups van agaatvlinder op Smalle ijzervaren. (Foto: Joop Verburg)

Voet van een Stijve naaldvaren. (Foto: Joop Verburg)

Zwartblauwe rapunzel – hoe staat het er mee?

Edwin Dijkhuis (FLORON) en Ben Hoentjen (WFD) namens het projectteam Zwartblauwe rapunzel

In Nieuwsbrief 49 van eind 2013 deden we een oproep om mee te helpen met het nalopen van oude groeiplaatsen van de Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa (Dijkhuis, 2013). Dat resulteerde in een geslaagde velddag, waarin we met een tiental vrijwilligers de verspreiding hebben geactualiseerd. Deze actualisatie vormde vervolgens de basis voor een actieplan (Dijkhuis en Luijten, 2015), waarin FLORON, Staatsbosbeheer, de Provincie Drenthe én vrijwilligers van de Werkgroep Florakartering Drenthe samenwerken aan het behoud van deze parel van de Drentsche Aa.

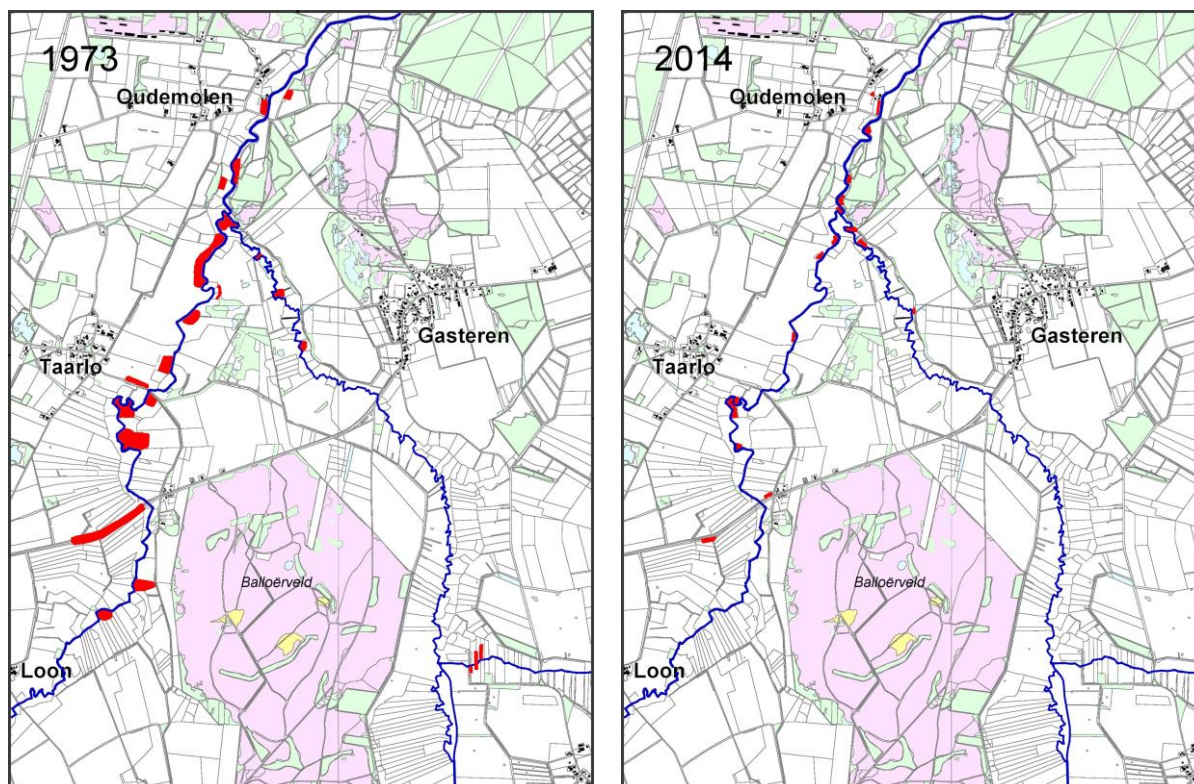

Zwartblauwe rapunzel. (Foto: Wieger Poelstra)

Achteruitgang

Zwartblauwe rapunzel groeit in Drenthe vrijwel alleen in hooilanden langs de Drentsche Aa die onder invloed staan van basenrijke kwel. Deze kwel zorgt naast aanvoer van mineralen tevens voor een koel microklimaat. Binnen deze hooilanden is ze vaak te vinden op de zandige oeverwallen langs de beek, waar lokaal wat droge omstandigheden heersen. Behalve in de hooilanden komt ze ook voor in wegbermen en op taluds van sloten.

Vergelijken we het verspreidingsbeeld uit de jaren zeventig van de vorige eeuw (Reitsema, 1974) met de situatie in 2014 dan is sprake van een sterke achteruitgang. Het aantal populaties is afgenomen en de overgebleven populaties worden steeds kleiner. Oorspronkelijk vormden alle planten op de afzonderlijke groeiplaatsen samen één grote zogenaamde metapopulatie. Die groeiplaatsen lagen voor de bestuivers van de Zwartblauwe rapunzel, vooral hommels, op overbrugbare afstand van elkaar. Geleidelijk zijn er echter gaten in deze metapopulatie gevallen en raakten veel van de overgebleven groeiplaatsen geïsoleerd. Als de afstand tussen groeiplaatsen te groot wordt, kan er geen kruisbestuiving met stuifmeel door hommels meer plaatsvinden en daarmee geen uitwisseling van genetische materiaal. De afstand tussen groeiplaatsen moet daarom bij voorkeur niet groter zijn dan 100-250 meter, de afstand die een hommel op één of meerdere dagen kan afleggen.

Figuur 1 en 2: De verspreiding van Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa in 1973 en 2014 (bronnen: Reitsema, 1974; Dijkhuis, 2015).

De achteruitgang van de Zwartblauwe rapunzel in Drenthe is waarschijnlijk mede te wijten aan (achtereenvolgende) veranderingen in beheer. Vernatting blijkt de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang in de hooilanden langs de Drentsche Aa. Zwartblauwe rapunzel heeft zich alleen kunnen handhaven op de hoger gelegen oeverwallen langs de beek. Een bijkomend probleem is dat Zwartblauwe rapunzel niet in staat lijkt uit te wijken naar drogere standplaatsen als de omstandigheden door vernatting ongunstig worden. Ze vormt geen uitlopers en de zaden beschikken niet over aanpassingen voor lange afstand verspreiding (pluis, vleugels of weerhaken). Eenmaal verloren terrein wordt slechts moeizaam opnieuw gekoloniseerd. Meer informatie over de Zwartblauwe rapunzels langs de Drentsche Aa is te lezen in het Drentsche Aa-themanummer van De Levende Natuur (Dijkhuis, Kwak en Smittenberg, 2015).

Actieplan

Om er voor te zorgen dat de Zwartblauwe rapunzel voor Drenthe behouden blijft is in 2015 een begin gemaakt met het uitvoeren van herstelmaatregelen, door aanpassingen in het beheer en het versterken van een vijftal kleine populaties. Ook is onderzoek gedaan naar de zaadzetting, om wat meer te weten te komen over de levensvatbaarheid van de nog resterende populaties.

Er heeft zich inmiddels een min of meer vaste groep vrijwilligers – de rapunzelbrigade – gevormd, die zich inzet voor het behoud van de Drentse Zwartblauwe rapunzels. Sinds 2014 is er al veel werk verzet. Wie het programma ROEG van RTVDrenthe volgt, is al aardig op de hoogte. Voor de niet zo trouwe kijkers volgt hier een update.

Optimalisatie van het beheer

Daar waar mogelijk zijn inmiddels door Staatsbosbeheer aanpassingen in het beheer doorgevoerd. De beheermaatregelen, bestaande uit maaien en afvoeren, hebben tot doel ervoor te zorgen dat de graslandvegetaties kort de winter ingaan. Hierdoor heeft de Zwartblauwe rapunzel, die al vroeg in het jaar tot ontwikkeling komt, minder concurrentie van andere graslandplanten. Enkele groeiplaatsen waar al enkele jaren niet meer was gemaaid zijn daarom weer in maaibeheer genomen. Maar er zijn helaas ook een paar groeiplaatsen die inmiddels zo nat zijn - en met de

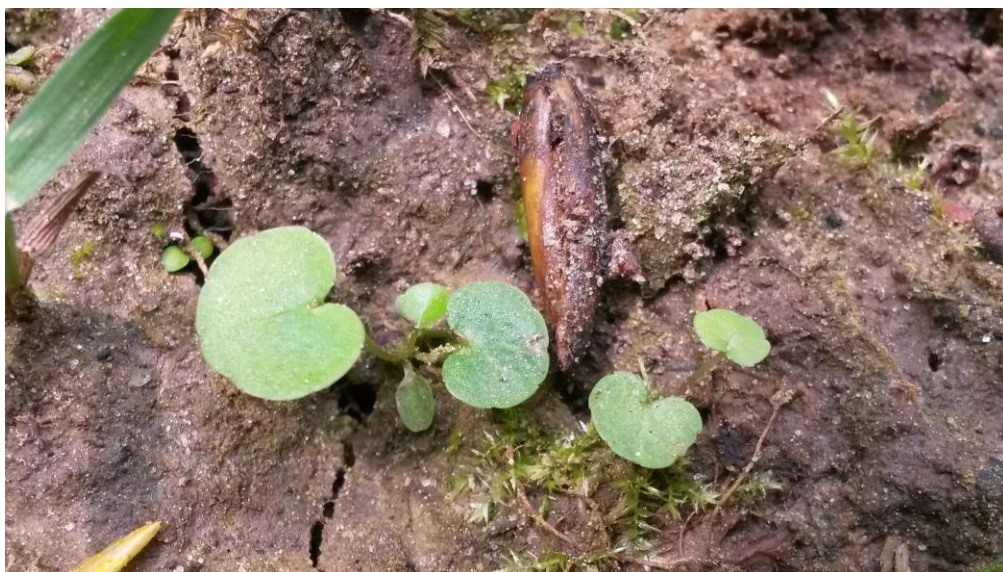
voorgenomen vernattingsmaatregelen nog natter zullen worden - dat ze niet meer kunnen worden gemaaid.

Eerste resultaten herstel door uitzaaien van zaden

In 2015 is een begin gemaakt met het vergroten van de omvang (en daarmee overlevingskansen) van kleine restpopulaties, door uitzaaien van lokaal gewonnen zaad in de directe nabijheid van een steekproef van vijf kansrijke locaties. Op elke locatie zijn vier plots ingezaaid met zaden afkomstig uit de betreffende locatie en vier met een mengsel afkomstig uit de grote groeiplaatsen "Meander" en "Oprijlaan". Op 6 juni 2016 is de kieming van de zaden op de vijf proeflocaties (in totaal 40 inzaaiplots) voor het eerst gemonitord. Op alle vijf proeflocaties stonden kiemplanten. De beste kieming telden we op locaties die in de ochtend in de schaduw liggen. De bodem was hier het vochtigst. Ook kiemden de zaden afkomstig uit de grote populaties beter dan de zaden uit de kleine populaties zelf, wat er op wijst dat de vitaliteit van de kleine populaties geringer is dan die van de grotere populaties. Het percentage kieming bedraagt enkele procenten, wat waarschijnlijk normaal is voor een langlevende plant als de Zwartblauwe rapunzel.

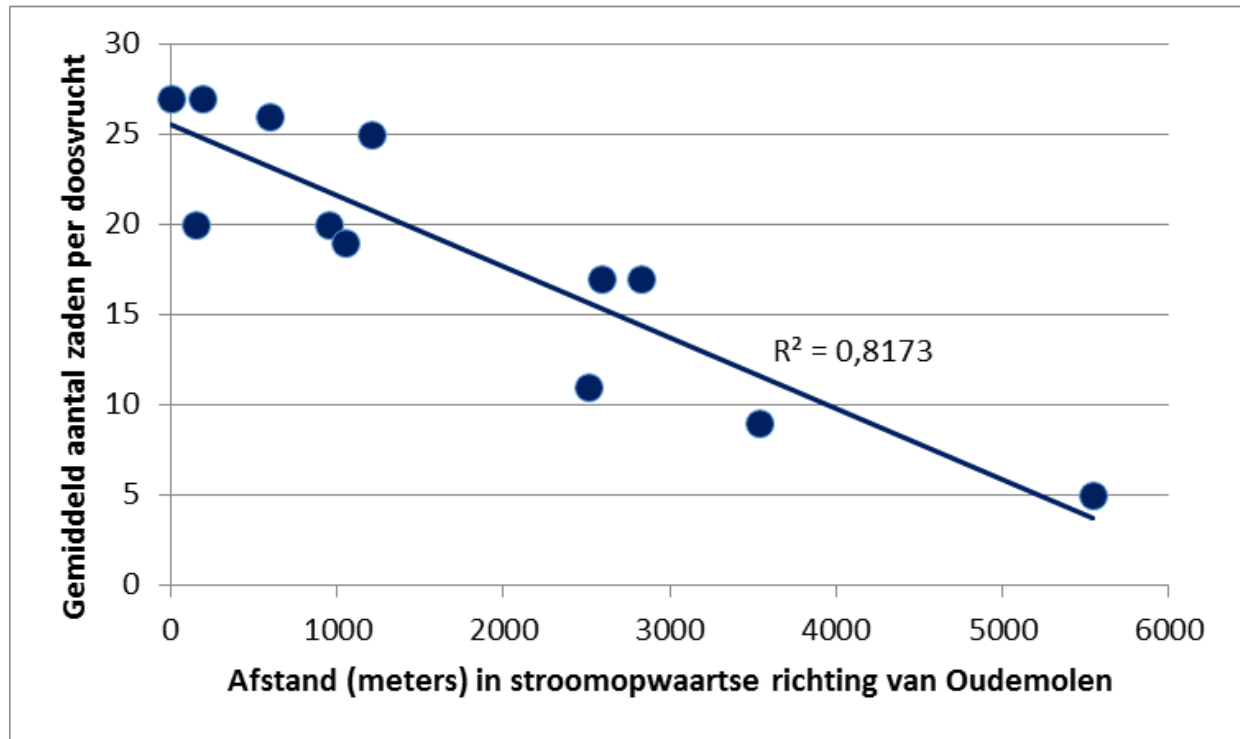
Op de knieën voor de Zwartblauwe rapunzel. (Foto: Els Heijman)

Het tellen van kiemplanten bleek nog knap lastig. (Foto: Chris van den Hoven, Staatsbosbeheer)

Onderzoek zaadzetting

In 2015 en 2016 is ook onderzoek gedaan naar de zaadzetting (als maat voor de levensvatbaarheid) in de kleine restpopulaties. Uit dit onderzoek is gebleken dat het aantal zaden dat per doosvrucht wordt gevormd, in stroomopwaartse richting langs de Drentsche Aa, en met toenemend isolement, afneemt (figuur 3).

Figuur 3: Verloop in het aantal zaden per doosvrucht langs de Drentsche Aa in 2015.

Die afname blijkt het gevolg van een verminderd aantal zaadknoppen dat zich ontwikkelt tot zaad. Dit wijst mogelijk op een gebrek aan potentiële kruisingspartners die gelijktijdig in bloei staan.

De resultaten van het onderzoek naar de zaadzetting en de gevonden kiemingspercentages bevestigen dat het kleiner worden en geïsoleerd raken van populaties leiden tot een verminderde levensvatbaarheid. Niet alleen het aantal zaden, maar ook de kiemkracht van de gevormde zaden neemt af. Het bevestigt ook de noodzaak van het vergroten van de kleine populaties en de uitwisseling van genetisch materiaal tussen groeiplaatsen.

Literatuur:

- Dijkhuis, E., 2013: Actieplan voor de Zwartblauwe rapunzel! WFD-nieuwsbrief 49: 8-10.
- Dijkhuis, E., M. Kwak en J. Smittenberg, 2015: Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa. De Levende Natuur 116 (3): 122-126.
- Dijkhuis, J.E. en S. Luijten, 2015: Beheer- en herstelplan voor de Zwartblauwe rapunzel in Drenthe. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport FL2014.006.
- Dijkhuis, J.E., 2016: Herstelplan Zwartblauwe rapunzel in Drenthe. Verslag werkzaamheden 2016. FLORON, Nijmegen. Rapport FL2016.033/01.
- Reitsema, H., 1974: Oecologie en beheer van *Phyteuma nigrum* F.W. Schmidt en *Phyteuma spicatum* L. in het gebied van de Drentsche Aa. Doctoraal verslag Vakgroep Plantenecologie, RUG, Haren.

Opnieuw op zoek naar de Wilde narcis.

Ben Hoentjen

In de jaren 2009 - 2011 zijn we ons veldseizoen steeds vroeg begonnen met een fietsexcursie om te kijken wat er nog over was van de Wilde narcissen in Zuidwest-Drenthe en bij Schoonebeek. Op de oorspronkelijke groeiplaatsen van deze soort, in graslandpercelen in het laagveen-overgangsgebied naar de Wieden/Weerribben respectievelijk het Schoonerbekerdiep waren ze reeds lang verdwenen, maar tot in de jaren '80 van de vorige eeuw tierden ze nog welig in tuinen, boomgaarden en op erven bij boerderijen in deze gebieden. Zowel over de zoektocht in 2009 (Ruinerwold) als in en om Schoonebeek, in 2011, is verslag gedaan in de WFD-nieuwsbrief (Hoentjen, 2009 en 2011). Door welke oorzaak dan ook zijn de gegevens van de fietsexcursie in en rond Nijeveen in 2010 op de stapel 'nog in te voeren' beland en sindsdien uit het zicht geraakt, maar niet vergeten.

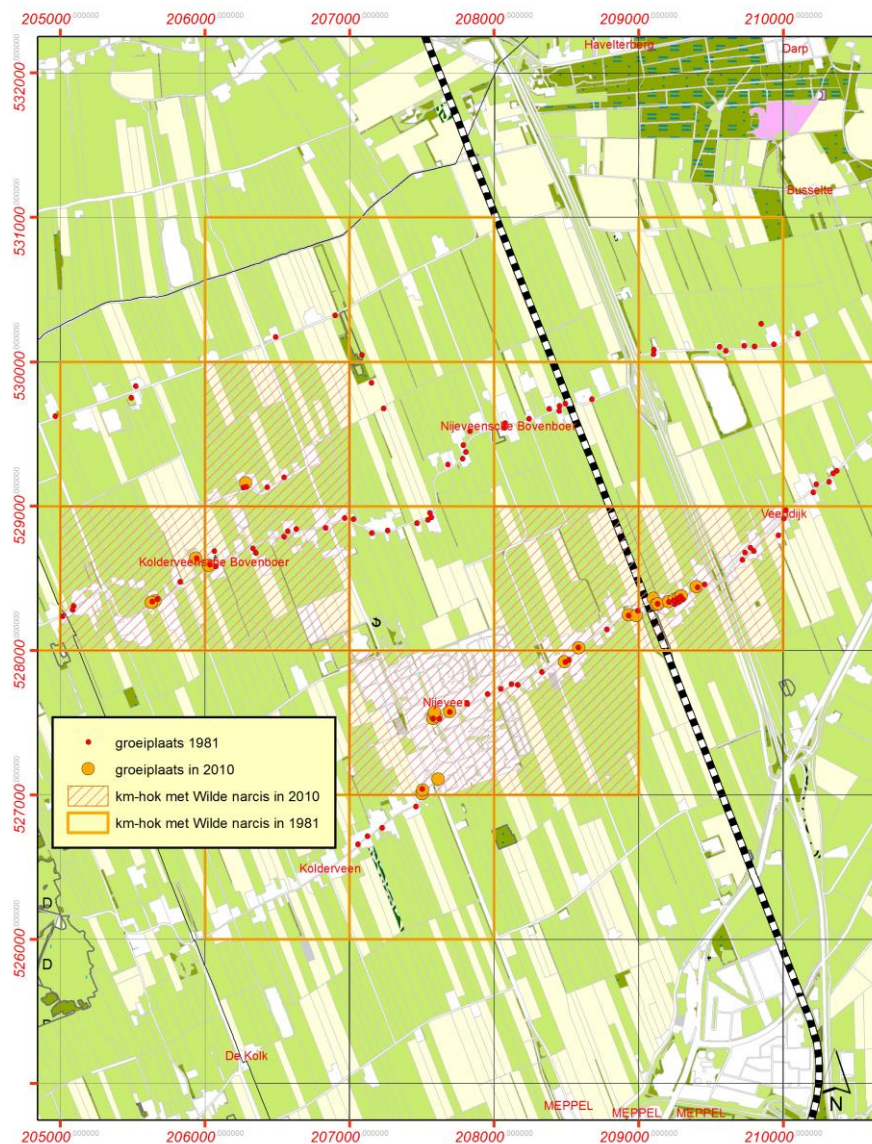

Op zoek naar Wilde narcissen in Nijeveen op 10 april 2010 met o.a. Jan Paasman, Harm Tjepkema, Alida Parker-Taylor, Els Heijman en Kina Mekkes. (Foto: Ben Hoentjen)

De vondst van een paar pollen Wilde narcis in Wapserveen door Hans Dekker in 2014 was voor Alida Taylor-Parker en Maarten van Gelder een uitdaging om dat vroege voorjaar het hele streekdorp systematisch door te wandelen op zoek naar nog meer groeiplaatsen. En met succes. In de rubriek Bijzondere vondsten 2014 op www.wfdrenthe.nl is daarover bericht en is ook een kaartje opgenomen van de plekken waar nog bloeiende pollen Wilde narcis aanwezig waren. Omdat ook in 2015 en 2016 meldingen binnen kwamen van (mogelijke) tot nu toe onbekende groeiplaatsen, in Wapserveen (Machiel de Vos), maar ook op een oude huisplaats bij het Smilder Oosterveld (Maarten en Alida) en in het Grolloër Holt (Koen Rotteveel), is het al langer sluimerende plan nog weer eens achter de Wilde narcissen aan te gaan nieuw leven in geblazen.

De Wilde narcis-fietsexcursie houden we dit keer in het beekdal van de Drentsche Aa, ook van ouds een Drents bolwerk van dit bolgewas (Van Zanten en Dekker, 1995). Ook uit dit gebied zijn enkele (vrij) recente meldingen bekend van (mogelijke) laatste groeiplaatsen. Om zo zeker mogelijk te kunnen vaststellen of hier nog narcissen te vinden zijn die voldoen aan de 'wilde' kenmerken, stappen we 25 maart op de fiets (zie Excursieprogramma 2017, blz. 43).

Daarnaast zou het mooi zijn nog een deel van het oude verspreidingsgebied bij Nijeveen, dat we in 2010 niet hebben bekeken, uit te kammen (figuur 1), met name Veendijk, Nijeveensche bovenboer en het grensgebied met Rouveen.

Figuur 1: In begin april 2010 vastgestelde groeiplaatsen van Wilde narcis in Nijeveen en Kolderveensche bovenboer en de in 1981 door Ate Dijkstra vastgelegde verspreiding in dit gebied.

Hier zijn vorig jaar door de Plantenwerkgroep IJhorst-Staphorst de nog aanwezige pollen Wilde narcis in tuinen en bij boerderijen in kaart gebracht, mede om in samenwerking met het Overijssels Landschap bij de bevolking aandacht te vragen voor deze bijzondere en waardevolle soort in hun woonomgeving. Albert Corporaal heeft hierover op de laatste Florondag een boeiende presentatie gegeven, na te lezen op de website van Floron (www.floron.nl).

Wie het leuk vindt om in dit gebied nog weer eens in Willem Beijerinck's sporen (1957) te treden, kan zich bij mij opgeven. Dan maken we een afspraak voor zo'n gezamenlijke zoektocht in maart.

Literatuur:

- Beijerinck, W. (1957): De vroegbloeiende Tijlozen (*Narcissus pseudo-narcissus* L.) in ZW-Drente en ZO-Friesland. *De Levende Natuur* 60(12): 283-288.

- Hoentjen, B., 2009: Wilde narcissen in ZW-Drenthe: ze zijn er nog! WFD-Nieuwsbrief 45: 21- 22.
- Hoentjen, B., 2011: Wilde narcissen spotten bij Schoonebeek. WFD-Nieuwsbrief 47: 21- 22.
- Werkgroep Florakartering Drenthe (1999): Atlas van de Drentse flora. Schuyt & Co. Uitgevers en importeurs. Haarlem.
- Zanten, I van en H. Dekker, 1995: Sparen voor later. Onderzoek naar voorkomen, bedreiging en beheer van zeldzame plante-en insektesoorten in Drenthe. Min. Van LNV, Directie Noord. LB&P ecologisch advies BV.

Planten inventariseren met de smartphone!

Annie Vos

Op 2 april en 9 april 2016 werden 25 floristen uit het hele land, waarvan de meeste afkomstig uit het Noorden, in Onnen bijgeschoold in het digitaal planten registreren met de app PlantObs. De eendaagse cursus bestond uit een theoretisch en een praktisch deel.

De docent, René Bult, gaf 's ochtends een laagdrempelige en duidelijke powerpointpresentatie over de werking van de app PlantObs in relatie tot de Verspreidingsatlas (het invoerportal), waaraan deze app is gekoppeld. Aansluitend oefenden de cursisten met een 25-tal basisvaardigheden waarmee planten digitaal worden vastgelegd in plaats van de 'papieren streeplijst', de registratie zoals in het verleden gebruikelijk was.

Vervolgens bekeken de cursisten een korte film met de stap-voor-stap genomen basishandelingen. De ochtend werd afgesloten met een 12-tal gevorderde opdrachten.

Eerst theorie. (Foto: Ben Hoentjen)

's Middags was er een veldpracticum om het geleerde buiten in de praktijk toe te passen. Weer binnenshuis werden de geregistreerde plantenwaarnemingen geüpload naar de Verspreidingsatlas. Als 'toetje' werd een voorproef vertoond van de nieuwe app PlantObs2 (nu NOVA) die zomer 2016 is uitgekomen. Reacties van de cursisten waren: "leerzaam, zeer nuttig, laagdrempelig, vele handigheidjes, erg zinvol. De cursus werd heel rustig en goed gegeven en in een vrolijke sfeer. Goede uitleg van alle stappen die je moet nemen. Prettig dat je na de opdrachten meteen vragen kon stellen en de juiste antwoorden kreeg".

Praktijk buiten. (Foto's: Annie Vos)

Bentepollen: bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2016

Els Heijman en Ben Hoentjen

In onze vaste rubriek Bentepollen doen we een kleine greep uit de goed gevulde mand van bijzondere planten die in Drenthe tijdens het veldseizoen 2016 zijn gevonden. Voor een compleet overzicht verwijzen we graag naar onze website www.wfdrenthe.nl, rubriek Bijzondere vondsten. Een aantal van de hieronder genoemde vondsten hebben daar nog geen plek gekregen, maar zullen met nog een reeks andere, niet alledaagse soorten die in 2016 zijn gevonden, worden toegevoegd met de foto's.

Dreps (*Bromus secalinus*)

Dreps is op 7 juli door de Plantwerkgroep van de Natuurvereniging Zuidwolde gevonden in het oude havengebied van Meppel, bij een vermoedelijke graanoverslag, waar ook korenbloemen stonden. Dreps is een soort die kenmerkend was voor arme wintergraanakkers en het is de tweede vondst na 1950 in Drenthe van deze eenjarige grassoort. De soort werd in juli 2015 gevonden tijdens een WFD-excursie in de buurt van Westerbork. Het is te beschouwen als een 'half-graan', een plant die een tussenpositie tussen graan en onkruid inneemt. Het is een middelhoog gras, dat doet denken aan Trosdravik, maar het best te herkennen is aan de bladscheden, die in bloeitijd onbehaard zijn, en daarmee verschilt met andere eenjarige Draviksoorten.

In de Atlas van de Drentse flora (1999, p.141) werd de kans op hervestiging van deze toen ook in de rest van Nederland vrijwel uitgestorven Rode lijst soort klein geacht. Dreps is ook nu nog een zeer zeldzame, ernstig bedreigde soort, die na 2000 maar uit vier km-hokken in Noord-Nederland is gemeld, voor een deel als niet wilde groeiplaats. Ook in dit geval betreft het vermoedelijk een adventief. Dreps is opgenomen op de lijst van beschermde plantensoorten in de nieuwe Natuurwet, die per 1 januari 2017 van kracht is geworden.

Bloeiende Dreps bij (vermoedelijke) graanoverslag in het oude havengebied van Meppel, 7 juli 2016. (Foto: Joop Verburg)

Glanzige ooievaarsbek (*Geranium lucidum*)

Glanzige ooievaarsbek is eenjarig en heeft roze bloemen als van Robertskruid maar kleiner. De bladeren zijn glanzend groen, vaak ook rood aangelopen en de plant is vrijwel kaal.

De soort komt in Nederland vooral voor in stedelijk gebied. De vindplaatsen in Meppel, langs een voetpad bij een boom maar fel in de zon, en Zuidwolde, langs een donker bospad (beide gemeld door Joop Verburg), wijken enigszins af van de groeiplaatsen, waarop de soort meestal wordt aangetroffen. Willem Braam trof in maart honderden exemplaren op het kerkhof in Vries, waar de soort in 2014 voor het eerst door Guus de Vries isesignaleerd (zie zijn artikel elders in deze Nieuwsbrief). Glanzige Ooievaarsbek was voor de eeuwwisseling vrijwel alleen bekend van de binnenduinrand en enkele stedelijke gebieden (o.a. Amsterdam). Vanaf 2005 is deze soort van iets beschaduwde, warme en vochtige, zwak basische, uitgesproken stikstof- en voedselrijke, kalkhoudende, vaak stenige grond uit alle delen van het land gemeld, zij het ook regelmatig als 'niet wilde groeiplaats'.

Dat geldt bijvoorbeeld voor de meldingen uit Groningen en omgeving (zie www.verspreidingsatlas.nl). Mogelijk is hier een verband met de onderlinge uitruil van wilde, heem- en tuinplanten door de leden van de Wilde plantenkring Haren. Bekend is dat de soort door Ubel Medema vanuit het westen is meegenomen naar zijn tuin en via de Wilde plantenkring bij vele tuinliefhebbers in en rond Haren is terechtgekomen en vandaar uit is verwilderd. De eerste Drentse meldingen stammen uit 2005 (zie kaartje op [www.wfdrenthe.nl/Bijzondere vondsten](http://www.wfdrenthe.nl/Bijzondere_vondsten)).

Glanzige ooievaarsbek in de felle zon aan de voet van een boom aan de Gerard Doustraat in Meppel, mei 2016. (Foto: Joop Verburg)

Noordelijke waterlelie (*Nymphaea alba* ssp. *candida*)

De Noordelijke waterlelie is een ondersoort van de Witte waterlelie. Ze kan in allerlei wateren en watergangen groeien, maar grote wateren worden meestal gemedend. In Nederland ligt het zwaartepunt van de verspreiding aan de westkant van het Drents Plateau, in de beekdalen en veenkoloniën van Zuidoost-Friesland.

De Noordelijke waterlelie onderscheidt zich van de 'gewone' Witte waterlelie o.a. door verdikte nerven aan de onderzijde van het blad, dat meestal rood is en waarvan de hoofdnerven van de basale bladpunten niet uit elkaar wijken, maar terug buigen. De bloemen zijn bekervormig in plaats van stervormig zoals bij de Witte. De bloemen hebben rode stempelstralen en liggen deels onder water, ook de kelkbladen van een volledig geopende bloem liggen half onder de waterlijn. Deze en andere verschillen vind je in de determinatiehulp rechts van het kaartje in de Verspreidingsatlas. Daar vind je ook duidelijke foto's die een juiste determinatie vereenvoudigen.

De vondsten van Henk Jager, in augustus, bevestigen dat deze ondersoort nog steeds voor komt in de Norgervaart/Kolonievaart, waar de Noordelijke waterlelie in 1993 in km-hok 228-559 door Ate Dijkstra is herkend (Atlas Drentse flora p.731). De vondsten van Rense Haveman in veenwijken bij Nieuweroord ten oosten van Noordscheschut sluiten aan bij de eerdere melding van Eddy Weeda in dit gebied in 2004. In 2016 verscheen van de hand van Rense Haveman c.s. een uitgebreider artikel over de ecologie van de Noordelijke waterlelie in Stratiotes, het tijdschrift van de Plantensociologische Kring Nederland (PKN, www.stratiotes.net)

Noordelijke waterlelie, met zicht op rode stempelstralen (rechter bloem). (Foto: Rense Haveman)

Rode ogentroost (*Odontitis vernus subsp. serotinus*)

Begin augustus ontdekten Jos Vink en enkele andere leden van de IVN plantenwerkgroep Borger-Odoorn bij een bezoek aan de Mandelanden bij Westdorp (km-hok 248-547) één bloeiend exemplaar van Rode ogentroost, een halfparasiet die maar heel zelden in Drenthe wordt gevonden. De vegetatie op de natte groeiplaats, met veel zeggen, russen en Watermunt, was vrij laag en de Pitrus-pollen stonden minder dicht dan elders in de Mandelanden. De bodem is hier meer verschaald dan elders in het natuurontwikkelingsgebied van Het Drentse Landschap.

Bloeiende Rode ogentroost, Mandelanden, augustus 2016. (Foto: Jos Vink)

Voor 1950 is Rode ogentroost op verschillende plaatsen verspreid door de provincie waargenomen (Zie <http://www.verspreidingsatlas.nl/0509>). In de periode 1970-1995 is de soort alleen bekend van het natuurontwikkelingsterrein Homansheem, waar het met maaisel uit de Lauwersmeer is geïntroduceerd (Atlas Drentse flora, p.233-234). Sindsdien is Rode ogentroost waargenomen in Kampsheide (2005), De Holmers (2009), op twee plekken (met slechts enkele planten) in het Schrapveen (WFD-excursie 2013) en nu dus ook in de Mandelanden.

Duinvogelmuur (*Stellaria pallida*)

Duinvogelmuur blijkt nog steeds een onopvallende verschijning, die vrijwel zeker heel veel over het hoofd wordt gezien. Maar intensief zoeken in bijvoorbeeld Meppel leverde in 2016 veel vondsten op, vooral in gazons/bermen en in boomspiegels. Net als elders 'op het zand' in oost en zuid Nederland (<http://www.verspreidingsatlas.nl/1252>) moet deze bleke bet ook in Drenthe op veel plaatsen te vinden zijn. Maar daarvoor moet je echt vroeg in het seizoen, vanaf half maart tot begin mei én op een zonnige dag vooral op pad in de bebouwde kom. Dan staan de bloemen open, die heel kleine of geen kroonblaadjes hebben. De planten maken bovendien meestal een "zieke" bleke, gelige indruk.

Duinvogelmuur bij boomvoet in Meppel. (Foto: Edwin Dijkhuis)

Duinvogelmuur is nauw verwant aan Vogelmuur (*Stellaria media*) en wordt pas sinds 1975 als zelfstandige soort erkend. De belangrijkste verschillen tussen beide soorten zijn weergegeven in een overzichtelijke tabel opgenomen in een artikel van Edwin Dijkhuis, verschenen in WFD Nieuwsbrief 42, april 2006, te vinden op www.wfdrenthe.nl/Nieuwsbrief.

Met de nieuwe vondsten in Meppel, deels uit al bekende km-hokken, is Duinvogelmuur in Drenthe nu uit 39 km-hokken bekend (zie kaartje op [www.wfdrenthe.nl/Bijzondere vondsten](http://www.wfdrenthe.nl/Bijzondere_vondsten)), vrijwel alle meldingen zijn van na 2005. Duinvogelmuur is ten onrechte niet als inheemse Drentse soort opgenomen in de Atlas van de Drentse Flora (1999). Onbekend maakt onbemind....

Schijnklimopereprijs (*Veronica cymbalaria*)

Schijnklimopereprijs is een recente nieuwkomer in de Nederlandse flora en dubbelganger van Klimopereprijs. Het vroege voorjaar is de beste tijd om deze soort op te sporen. Uitgedaagd door de eerste vondst elders in Nederland, ging ook Edwin Dijkhuis voorjaar 2016 op zoek. Hij vond op

de begraafplaats in De Wijk enkele exemplaren, de eerste in Drenthe en tevens de vierde groeiplaats in Nederland. Omdat Schijnklimopereprijs veel lijkt op 'gewone' Klimopereprijs is de soort mogelijk tot nu toe over het hoofd gezien. Ze zijn eigenlijk alleen aan de kleur van de bloemen (wit in plaats van blauwachtig tot wit-roze) en de sterk behaarde vruchten goed te onderscheiden.

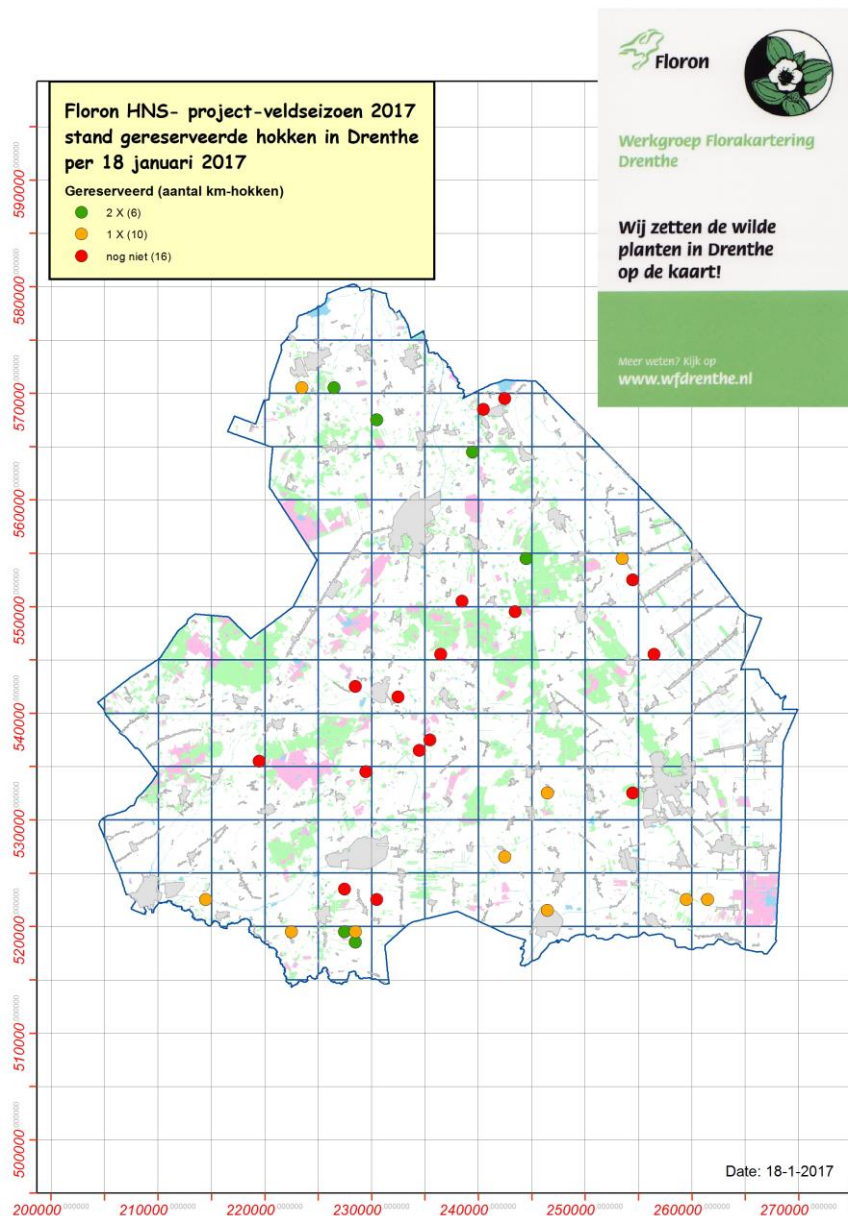

Schijnklimopereprijs onderscheidt zich van 'gewone' Klimopereprijs door de witte bloemen.
(Foto: Edwin Dijkhuis)

Op de website van www.Naturetoday.com kun je, als je zoekt naar Schijnklimopereprijs een overzichtelijk tabel vinden waarin de belangrijkste verschillen tussen de beide soorten zijn weergegeven. Ook een soort om het komend voorjaar eens speciaal op te letten.

Het Nieuwe Strepen-2017: reservering loopt als een speer!

Ben Hoentjen

Sinds de openstelling van de reservering van HNS-hokken voor het komende seizoen, begin januari, zijn al 10 km-hokken één keer en 6 zelfs twee keer gereserveerd. De helft van de voor Drenthe geselecteerde hokken krijgt dus zeker bezoek van een of meer inventariseerders.

Mocht je nog geen hok hebben besproken, doe dat dan zo snel mogelijk, zeker als er nog een 'vrij' hok bij je in de buurt ligt. Kies bij voorkeur een hok waar al iemand anders of een plantenwerkgroep aan de slag gaat. Dan kan je aan het eind van het seizoen mooi je eigen resultaten vergelijken met je tegenstrepen. Reserveren doe je op www.verspreidingsatlas.nl/het-nieuwe-strepen.

Wil je daarnaast ook nog (of liever) gewoon een hok ouderwets op zijn Drents strepen, stuur dan even een berichtje naar wfdrenthe@gmail.com, dan zoeken we een (of meer) hok(ken) waarvan de gegevens best weer eens ververs kunnen worden.

Alvast veel verrassende vondsten toegewenst!

Lauwersmeerkamp - vrijdag 25 augustus t/m zondag 27 augustus 2017.

Willem Stouthamer en Annie Vos organiseren aan het eind van de zomer een kampje in het Lauwersmeergebied. Het oostelijk deel is vrij toegankelijk militair oefenterrein en het westelijk deel wordt beheerd door SBB. Hoewel de orchideeën uitgebloeid zijn, is er nog ruim voldoende over om op naam te brengen, zoals Bitterling, Rode ogentroost, Kwelder- en Zilte zegge. Verder zijn de kwelders optimaal (Dunstaart, verschillende lepelbladen, spurries, zoutgrassen en vetmuren!), en genoeg pittoreske dorpjes met moestuinen (met verschillende ereprijzen en misschien het zeldzame Gladde ereprijs) en kerkhoven om te genieten en te inventariseren.

Op het schiereiland, ten zuidwesten van Zoutkamp, aan het Reitdiep ligt de rustig gelegen camping De Rousant waar het FLORON kamp gehouden wordt. Een zee van ruimte voor je tent of caravan. Wil je met tent of caravan bivakkeren bij een van de monumentale zeeboeien (nu sanitair-units), of dichterbij de Druivenkas? Wil je liever overnachten in een trekkershut, of in het sluiswachtershuis gelegen aan de N 388 /ingang schiereiland? Dit kamp biedt vele overnachtingsmogelijkheden. Reserveren voor overnachtingen in een trekkershut of in het sluiswachtershuis (met 4 slaapkamers) kan tot **1 maart 2017**. Dit moet je zelf regelen. Hoe meer personen zo'n accommodatie delen hoe minder de kosten zijn. Zie www.rousant.nl, klik op Camping de Rousant en klik op Accommodaties en Tarieven voor de prijzen. **Vermeld bij reservering wel dat je FLORON-deelnemer bent.** Kies je voor kamperen dan kun je volstaan met aanmelding bij Annie (zie hieronder).

De Druivenkas/ Wintertuin, met eind augustus rijpe druiven is ons gezamenlijk onderkomen waar we in de namiddag en 's avonds kunnen determineren. We kunnen hier individueel of gezamenlijk eten. Er is een keukentje met koffie-en-thee en een koelkast. En last but not least: een vuurstoekplaats met houtstapel! Dit is een zelfverzorgingskamp. Ieder zorgt voor eigen maaltijden en drankjes. Voor liefhebbers laten we op de zaterdagavond pizza's uit Zoutkamp bezorgen. De kosten voor dit kamp zijn 5 euro per dag en 10 euro voor het weekend exclusief het kampeergeld.

Het kamp begint op vrijdagmiddag 25 augustus om 13.00 uur. Op loopafstand zijn in Zoutkamp een goede supermarkt en bakker. De voornaamste topografische kaarten 1 : 25.000 zijn 6F Zoutkamp en 2G Lauwersmeer. Elke dag beginnen de excursies om 9.00 uur. Je mag ook één dag komen. Opgeven bij Annie Vos (annievos@planet.nl)

Tijdens het FLORON-kamp bij Havelte leidt Maarten Perdeck de excursie op de Havelterberg op 10 juni 2016. (Foto: Willemien Troelstra)

Excursies WFD in 2017

25 maart 2017 Wilde narcis in Drentse Aa gebied

Op deze vroege voorjaarsexcursie doorkruisen we op de fiets een deel van het stroomdal van het Drentse Aa-gebied. Het doel is vast te stellen of de Wilde narcis nog steeds hier en daar in boerentuinen voorkomt. Om een zo groot mogelijk gebied systematisch te kunnen bekijken wordt het een fietsexcursie. Iedereen wordt verzocht zelf voor een fiets te zorgen. Het maximaal aantal deelnemers bedraagt 20 personen. Graag voor 18 maart opgeven via mail naar WFDrenthe@gmail.com (met telefoonnummer) zodat we bij erg slecht weer op de vrijdagavond ervoor de excursie nog kunnen annuleren.

13 mei 2017 Bonnerklap/Torenveen (Drents Landschap)

Torenveen ligt in het dal van de Hunze, dat zich, voor wat betreft het Drentse deel, uitstrekt over een lengte van 35 km langs de voet van de Hondsrug. Op veel plekken langs de beek zijn de laatste decennia natuurontwikkelingsprojecten uitgevoerd. Stapsgewijs raakt de beek hierdoor weer ingebed in een natter en natuurrijker, voor mens en dier, aantrekkelijk landschap. We gaan op zoek naar pioniers als Borstelbies en Naaldwaterbies, maar ook soorten als Grote boterbloem, Rossig fonteinkruid en Watergentiaan proberen we te vinden.

Verzamelen: 10.00 uur Hotel-restaurant 't Zwanenmeer, Oude Groningerweg 1, 9461 BP Gieten, 0592-262 601.

10 juni 2017 Takkenhoogte, Wildenberg, Rabbinge (Het Drentse Landschap)

We bezoeken enkele natuurreservaten langs de Reest. Het Reestdal bestaat uit een kleinschalig, cultuurlandschap van hooilanden, essen en bossen. Takkenhoogte is een bijzonder afwisselend terrein: het bestaat uit heide met waterpartijen en een stuk bos dat aansluit op het gebied Wildenberg en Rabbinge langs de Reest. Kenmerkend zijn de fraaie hooilanden en grote zeggenmoerassen langs de Reest. En we hopen de voor het Reestdal kenmerkende moerasplanten als Moeraskartelblad, Noordse zegge, Draadrus en Grote pimpinel aan te treffen.

Verzamelen: 10.00 uur BuitenHerberg Ter Linde, Ommerweg 68, 7921 TE Zuidwolde, 0528-370516.

8 juli 2017 De Onlanden (Natuurmonumenten)

Op de grens van Drenthe en Groningen, tussen de beekdalen van het Eelderdiep en het Peizerdiep ligt een nat laagveengebied. Het landschap bestaat uit bosjes, houtwallen, ruige graslanden en sloten waar je Waterviolier en allerlei Zegges kunt tegenkomen. Het gebied is volop in ontwikkeling met nu al ruige hooilanden, moerasbos en volop ruimte voor overvloedig water.

Verzamelen: 10.00 uur De Onlanderij, Madijk 1, 9766 TZ Eelderwolde 050-2069028.

12 augustus 2017 Katteveen - Saksveld, nabij Boswachterij Odoorn (Staatsbosbeheer)

Saksveld is een nat gebied met verschillende poelen. In de omgeving zijn ook heideterreintjes en veenputten te vinden, gelegen tussen grote akkercomplexen. Een redelijk 'wit' gebied, we zijn benieuwd wat we er gaan aantreffen.

Verzamelen: 10.00 uur Lucy's Inn, Dorpsstraat 2, Eesergroen 0599-287250.
<http://www.lucysinn.nl/>

16 september 2017 Urbaan gebied in Assen

De flora van stedelijk Nederland blijkt verrassend soortenrijk te zijn. Vooral de stadsrandgebieden zijn relatief soortenrijk. Doorgaans neemt de variatie richting de binnenstad af, maar tegelijkertijd neemt het aantal soorten, dat als typisch stedelijk kan worden aangemerkt, toe. We gaan op zoek naar de stadsvegetatie op verschillende industrieterreinen in Assen.

Verzamelen: 10.00 uur Café De Aanleg, Asserstraat 63, 9451 TA Rolde (Deurze) 0592-241251.
www.de-aanleg.nl

Van beginnend tot volleerd florist: Iedereen is welkom, opgeven is niet nodig.

Check altijd de excursiepagina van www.WFDrenthe.nl voor de laatste informatie

Het inmeten van een niet alledaagse vondst van een pol nog (of weer?) bloeiend Weidehavikskruid tijdens de WDF-excursie langs de Runde (september 2016). (Foto: Ben Hoentjen)

Excursieprogramma FLORON district Groningen

Zaterdag 24 juni, Muntendam

Ten zuiden van de Heemtuin ligt het natuurpark 'Tussen de Venen', 40 hectare groot en eigendom van Staatsbosbeheer. Het natuurontwikkelingsgebied dateert van 2005, het voormalige landbouwgrond is afgegraven en ingericht met vijvers en reliëf. Langs het water staat veel Ronde zonnedaauw en Moeraswolfsklauw. Verder zijn Grote wolfsklauw, Veenpluis, Pilvaren en Jeneverbesesignaleerd.

Verzamelen om 9.30 uur op de parkeerplaats van de Heemtuin, Nieuweweg 127, Muntendam.

Zaterdag 2 september, Schildwolde

Midden in het voormalig veengebied met de namen Sans Souci en 't Veen liggen op een zandrug de dorpen Slochteren, Schildwolde, Hellum en Siddeburen. Van enkele dorpshokken zijn geen of slechts enkele soorten bekend. Voorwaar een uitdaging om flink wat soorten te strepen!

Verzamelen om 9.30 uur in Schildwolde op de parkeerplaats voor de begraafplaats aan de Jufferweg (N865); tussen de afslag Schildwolde van de provinciale weg N387 en de Juffertoren.

info beide excursies/inventarisaties: Annie Vos email annievos@planet.nl of Willem Stouthamer stouthamerwj@ziggo.nl

WFD medewerkersbijeenkomst

zaterdag 25 februari 2017

"De Meent", Stationsweg 159 in ZUIDLAREN

Graag nodigen we je uit voor de jaarlijkse medewerkersbijeenkomst

Programma:

Vanaf 9.30 staat de koffie klaar

- 10:00 Welkom door Joop Verburg, dagvoorzitter
- 10:10 35 jaar WFD en terugblik op veldseizoen 2016: Ben Hoentjen
- 10:30 Risico's van hulp bij lange-afstandsverspreiding: de zaak Parnassia in Drenthe: Gerard Oostermeijer, Instituut voor Biodiversiteit & Ecosysteem Dynamica (IBED), Universiteit van Amsterdam
- 11:10 Is er nog hoop voor het Rozenkransje op de Havelterberg? Gerard Oostermeijer en Sheila Luijten, IBED/ Science4Nature
- 11:20 Korte pauze
- 11:30 Uitreiking Drentse flora-prijs 2017 ter gelegenheid van het 35-jarig bestaan van de WFD

11:45 – 13:00 Lunchpauze (voor iedereen is er soep/koffie/thee/melk)

Tijdens de pauze is er een doorlopende diapresentatie over bijzondere vondsten en de WFD excursies in 2016 (gemaakt door Willem Braam).

- 13:00 Het Reestdal: natuurherstel wordt zichtbaar: Uko Vegter, Het Drentse Landschap.
- 13:30 Op zoek naar de zeldzaamste plantensoort op aarde: de fascinerende wereld van de orchideeën. Christophe Brochard.
- 14:15 Korte pauze
- 14:25 Dagvlinders in Drenthe 2007-2015: Wilfred Alblas
- 14:55 Test je florakennis....: Willem Braam/Joop Verburg
- 15:30 Sluiting door Joop Verburg

Graag opgeven!

Om ervoor te zorgen dat we voor iedereen voldoende soep/koffie/thee etc. in huis halen willen we je dringend verzoeken om je vóór 14 februari 2016 op te geven. Bij voorkeur per e-mail wfdrenthe@gmail.com, eventueel telefonisch 050-4092836. Ook voor vragen over vervoer kun je hier terecht.